

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**VPLIV NOVIH KAPITALSKIH STANDARDOV NA SLOVENSKA MALA IN
SREDNJE VELIKA PODJETJA**

Ljubljana, januar 2005

MATIJA FILIPLIČ

IZJAVA

Študent MATIJA FILIPLIČ izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom dr. MARKA KOŠAKA, in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne

Podpis:

KAZALO

UVOD	1
1 Obravnava srednje velikih in malih podjetij po Baslu II skozi čas	2
2 Obravnava srednje velikih in malih podjetij po Baslu II	4
2.1 Kratka predstavitev Baselskega sporazuma	4
2.2 Kreditno tveganje	4
2.2.1 Standardizirani pristop	6
2.2.1.1 Izpostavljenosti do malih dolžnikov	6
2.2.1.2 Podjetniške izpostavljenosti	7
2.2.1.3 Kapitalske naložbe	7
2.2.2 Pristopa, ki temeljita na internih bonitetah	7
2.2.2.1 Izpostavljenosti do podjetij	8
2.2.2.2 Posebna obravnava MSP	10
2.2.2.3 Izpostavljenosti do malih dolžnikov	11
2.2.2.4 Naložbe v lastniški kapital	13
2.3 Operativno tveganje	13
2.4 Zavarovanja	13
2.4.1 Standardizirani pristop	14
2.4.2 IRB pristop	14
2.5 Pravni vidiki novega kapitalskega sporazuma	14
3 Glavne kritike in predlagane rešitve	15
3.1 Banke bodo več posojale večjim podjetjem kot manjšim	15
3.2 Posojila za MSP se bodo podražila	17
3.3 Razporeditev MSP iz razreda podjetij v razred malih dolžnikov	19
3.4 Problem razširjenosti bonitetnih ocen	21
3.5 Možnosti za omejitev restrikcij novega kapitalskega sporazuma	21
4 MSP v Sloveniji	22
4.1 Struktura financiranja MSP v Sloveniji	24
4.1.1 Ustanavljanje podjetja in začetna faza razvoja	25
4.1.2 Obveznosti do virov sredstev MSP	25
4.2 Odnos do slovenskih bank	27
4.2.1 Empirični rezultati študije MSP v Sloveniji	27
5 Obravnava MSP danes v večji slovenski banki (banka X)	28
5.1 Razvrstitev komitentov, terjatev in določitev zgornjih mej zadolževanja	29
5.2 Portfelj banke X	31
5.3.1 MSP po definiciji Basla II	31
5.3.2 MSP po definiciji Zakona o gospodarskih družbah	31
5.3.4 Gibanje kapitalskih zahtev za MSP po uvedbi Basla II	33
5.4 Primer podjetij	35
5.4.1 Obravnava danes	37
5.4.2 Možna obravnava podjetij po implementaciji IRB pristopa	37

6 Ostale banke v Sloveniji	39
6.1 Standardizirani pristop	39
6.2 Odnos do malih dolžnikov	39
7 Vloga Banke Slovenije pri obravnavi srednje velikih in malih podjetij po Baslu II	40
SKLEP	41
Literatura:	42
Viri:	44

UVOD

Srednje velika in mala podjetja so pomemben sektor vsakega gospodarstva. Zaposlujejo velik del aktivnega prebivalstva in so generator inovacij in gospodarske rasti. Predvidoma konec leta 2006 bodo banke začele uporabljati nove kapitalske standarde, ki jih določa novi kapitalski sporazum, pogosto imenovan tudi Basel II. Ti pomenijo drugačno obravnavo malih in srednje velikih podjetij (v nadaljevanju MSP). Novi kapitalski standardi so nujnost, saj stari iz leta 1988 v okolju modernih in dinamičnih finančnih trgov za ustrezno uravnavanje kapitalske ustreznosti bank že dolgo niso primerni. Namen sporazuma je vzpostaviti boljšo povezavo med izračunom kapitalske ustreznosti in upravljanjem ključnih bančnih tveganj, s tem pa vzpodbuditi banke k izboljšanju metod ugotavljanja in upravljanja s tveganji. V svojem diplomskem delu sem se osredotočil predvsem na kreditna tveganja, ki so najpomembnejša za razumevanje učinka Basla II na mala in srednja podjetja. Baselske standarde je razvil Baselski odbor. Standardi niso pravno zavezujoči, vendar Evropska komisija spremlja delo Baselskega odbora in bo predvidoma konec leta 2005 izdala direktivo, ki bo urejala izračun kapitalske ustreznosti in regulatornega kapitala držav Evropske unije. Kot polnopravna članica EU bo morala tudi Slovenija prenesti direktivo v nacionalno zakonodajo.

Namen tega dela je ugotoviti ali bodo novi standardi vplivali na odnos bank do srednjih in malih podjetij. Ali bodo novi kapitalski standardi vplivali na količino kapitala, ki je namenjena za kritje kreditnih tveganj? Ali bo morebitna sprememba kapitala za kreditna tveganja podražila financiranje srednjih in malih podjetij?

Moja hipoteza je, da se bo z uvedbo novih standardov spremenil položaj MSP v Sloveniji. Spremenil se bo odnos bank do njih. Kakšne bodo te spremembe, bom skušal ugotoviti v naslednjih poglavjih. V prvem poglavju sem predstavil obravnavo MSP po Baslu skozi čas. Kako se MSP obravnavajo po končni verziji baselskega sporazuma, je predstavljeno v drugem poglavju. Novi standardi so bili deležni na tisoče kritik. Med njimi so tudi kritike, ki se nanašajo na obravnavo MSP, te so predstavljene v tretjem poglavju diplomskega dela. V četrtem poglavju skušam prikazati MSP v Sloveniji. Prikazano je število in pomembnost MSP za slovenski prostor. Skušal sem prikazati tudi odnos slovenskih MSP do bank, kako se financirajo in s kakšnimi problemi se srečujejo. Sledi oris odnosa slovenskih bank do MSP.

Jedro diplomskega dela je peto poglavje, v katerem sem na primeru večje slovenske banke prikazal, kako se bodo z uvedbo Basla II spremenile kapitalske zahteve za MSP, ki so komitenti te banke. Skušal sem prikazati, kako bi te spremembe lahko vplivale na politiko oblikovanja obrestnih mer v tej banki. V šestem in sedmem poglavju sem na kratko predstavil ostale slovenske banke in Banko Slovenije ter njihovo vlogo in pomen za MSP ob spremembi kapitalskih standardov. V sklepu so povzete ugotovitve diplomskega dela.

1 Obravnava srednje velikih in malih podjetij po Baslu II skozi čas

Baselski sporazum se je skozi čas razvijal in spreminjal. V tem poglavju bom na kratko predstavil, kako se je obravnava MSP spreminjala z razvojem novega kapitalskega sporazuma (Basel II skozi čas, 2004).

Junij 1999 Baselski odbor¹ izda prvi posvetovalni dokument, v katerem je predstavljena tristebna struktura nove kapitalske ureditve. Banke lahko glede na svoje sposobnosti in izpolnjevanje pogojev uporabijo različne pristope za ocenjevanje kapitalske ustreznosti. Predstavljena sta standardizirani pristop in pristopa, ki temeljita na internih modelih, znana tudi kot IRB pristopa (A New Capital Adequacy Framework, 1999, str. 4-6).

Januar/februar 2001 Baselski odbor izda svoj drugi posvetovalni dokument o Baslu II, ki podrobno razčlenjuje vse tri stebre nove kapitalske ureditve. Nekoliko se spremni obravnava MSP po standardiziranem pristopu. V drugem posvetovalnem dokumentu se prvič pojavi podrobna predstavitev IRB pristopa in kategorizacija šestih razredov naložb. Vsak razred ima določena svoja pravila za izračun kapitalskih zahtev, ki se niso bistveno spremenile, zato so predstavljene v drugem poglavju tega diplomskega dela. MSP se obravnavajo v razredih izpostavljenosti do malih dolžnikov (angl. retail) in izpostavljenosti do podjetij (angl. corporate) (The New Basel Capital Accord, 2001, str. 6-10).

April 2001 Baselski odbor izvede prvi krog kvantitativne študije učinkov novega kapitalskega sporazuma (QIS) ob sodelovanju bank in nadzornikov iz številnih držav sveta. Namen te študije je ugotoviti seznanjenost bank s Baslom II in možne posledice implementacije sporazuma.

Junij 2001 Baselski odbor v okviru razprave v zvezi z drugim posvetovalnim dokumentom prejme na tisoče strani kritik, predlogov in pripomb. Med njimi so tudi kritike glede obravnave MSP. Na podlagi kritik odbor sprejme odločitev glede potrebnih sprememb svojega predloga. Zapletenost vsebine Basla II povzroči zamude pri doseganju prvotnih načrtov. Med odločitvami je tudi spoznanje, da je potrebno še dodatno delo, da bi zagotovili primerno obravnavo majhnih in srednje velikih podjetij. Odbor napove, da to verjetno pomeni nižje kapitalske zahteve za posojila MSP, kot so navedena v januarškem posvetovalnem dokumentu (Update on the New Basel Capital Accord, 2001).

November 2001 Vpliv novih, nekoliko spremenjenih pravil za izračun kapitalskih zahtev za kreditna tveganja, je preizkušen v okviru nove kvantitativne študije učinkov (QIS 2.5).

Delovne skupine odbora so v tej študiji preizkušale vpliv in odziv bančnega sektorja na te modifikacije. Ena izmed novosti so bile spremenjene krivulje uteži za izpostavljenosti do

¹ Baselski odbor za bančni nadzor (angl. The Basel Committee on Banking Supervision) je bil ustanovljen leta 1975, sestavljajo ga bančni nadzorniki skupine držav G-10. Člani odbora so predstavniki nadzornih bančnih institucij in centralnih bank iz Belgije, Kanade, Francije, Nemčije, Italije, Japonske, Luksemburga, Nizozemske, Švedske, Švice, Velike Britanije in ZDA. Sedež odbora je v Baslu v Švici.

podjetij, bank in držav. Predlagana je bila tudi nova krivulja za podrazred ostale izpostavljenosti do malih dolžnikov, v katerem se obravnavajo tudi nekatera MSP.

V splošnem so bile te krivulje nižje in manj strme od tistih, ki so bile predlagane v januarskem dokumentu (krivulje in formule za izračun kapitalskih zahtev so podrobno predstavljene v drugem poglavju). Študija preverja tudi, če je modificirana formula za izračun tveganja primernejša za obravnavo izpostavljenosti do MSP. Priznava pomen modificirane krivulje in proučuje vpliv priznavanja olajšav za zavarovanja. Študija naj bi tudi ugotovila, koliko MSP posojilojemalcev bi bilo obravnavanih kot mali dolžniki. Za boljšo sliko stanja MSP naj bi študija prispevala dodatne informacije o razmerju med verjetnostjo neplačila in velikostjo posojilojemalca. Tako naj bi ocenila, ali so predlogi ustrezni za primerno obravnavo MSP in ali so potrebne še dodatne modifikacije (Potential Modifications to the Committees Proposals, 2001).

Junij/julij 2002 Baselski odbor se opredeli glede nekaterih sprememb predloga kapitalskega sporazuma, ki naj bi bile vsebovane v končnem besedilu, katerega objava je napovedana za konec leta 2003. Potrjen je tudi urnik uveljavitve Basla II, in sicer naj bi se nova pravila začela uporabljati v bankah konec leta 2006.

Oktober 2002 Baselski odbor objavi paket dokumentov za izvedbo tretjega kroga kvantitativne študije učinkov kot podlago za oblikovanje tretjega posvetovalnega dokumenta glede Basla II.

Drugo četrletje 2003 Baselski odbor izda tretji posvetovalni dokument (angl. Consultative Paper 3). Vsi zainteresirani so imeli 90 dni časa za pripombe in komentarje.

Sredina 2004 Baselski odbor izda končno verzijo novega kapitalskega sporazuma

Novi kapitalski sporazum je na podlagi posvetovalnega postopka prek številnih strukturnih in vsebinskih sprememb doživel veliko popravkov od prvotne zamisli, tudi na področju obravnave malih dolžnikov in podjetij. Razlog za to je križanje različnih interesov. Nadzorniki si želijo, da banke poslujejo čim varneje in da imajo primerno količino kapitala. Banke si želijo čim višji dobiček in donos na kapital. Močni gospodarski lobiji pa si želijo čim lažji dostop do ugodnih kreditov. Zaradi konfliktov interesov se je časovni načrt dokončanja sporazuma podaljševal. Kljub temu je Baselskemu odboru vendarle uspelo uskladiti najpomembnejše želje in izdati končno verzijo sporazuma.

2 Obravnava srednje velikih in malih podjetij po Baslu II

2.1 Kratka predstavitev Baselskega sporazuma

26. junija leta 2004 je Baselski odbor izdal in sprejel končni dokument Basel II (angl. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards). Novi baselski sporazum naj bi zagotovil ustrežnejši izračun kapitalske ustreznosti bančnega portfelja glede na dejansko tveganje. Tako naj bi približal regulatorni kapital, ki ga določajo nadzorniki, ekonomskemu kapitalu, ki ga izračunavajo banke glede na ocenjeno tveganje, ki naj bi ga kapital kril.

Sporazum je razdeljen na tri stebre. Prvi predpisuje načine izračuna minimalne kapitalske ustreznosti glede na ugotovljeno tveganost portfelja banke. Drugi predpisuje proces nadzora uporabe modelov, ki bo zagotovil, da bodo notranji modeli bank, namenjeni ocenjevanju komponent tveganja in višine tveganega kapitala, odražali dejanski obseg tveganja. Nadzorniki bodo v nasprotnem primeru lahko ukrepali. Tretji omogoča vzpostavitev tržne discipline na tem področju z zahtevami o razkritju uporabljenih metodologij in rezultatov (Finc et al., 2002, str. 11-15). V tem diplomskem delu sem se ukvarjal predvsem s prvim stebrom.

Prvi steber je namenjen določitvi ustrezne višine kapitala za pokrivanje operativnih in kreditnih tveganj, medtem ko je obravnava tržnega tveganja podrejena dodatku k baselskim standardom iz leta 1996. Novi pristop ohranja obstoječe definicije kapitala in minimalno kapitalsko zahtevo, ki znaša 8% tveganju prilagojene aktive, razlikuje pa se po izboljšavah na področju merjenja tveganj (izračunu imenovalca kapitalskega kvocienta banke). Spodnja enačba prikazuje kako naj bi kapital kril tri vrste tveganj (Šturm, 2002, str. 57).

$$\frac{\text{Celotni kapital}}{\text{Kreditno tveganje} + \text{Tržno tveganje} + \text{Operativno tveganje}} = \text{Kapitalski kvocient (8\%)} \quad [1]$$

Posledice implementacije Basla II na MSP izhajajo iz regulacij za kreditna tveganja. Operativna tveganja, čeprav tudi pomembna z vidika bančnega poslovanja, pa posredno vplivajo na bančne posle z MSP (Ade et al., 2003, str. 5). Zato se to delo osredotoča predvsem na kreditna tveganja. Prvi steber nam ponuja različne pristope za izračun kapitalskih zahtev za kreditna in operativna tveganja.

2.2 Kreditno tveganje

Kreditno tveganje je tveganje, da terjatev v celoti ali delno ne bo poravnana, oziroma ne bo poravnava v določenih rokih in pod določenimi pogoji zaradi plačilne nesposobnosti dolžnika (Dimovski, Gregorič, 2000, str. 73).

Za merjenje kreditnih tveganj ponujajo novi baselski standardi standardiziran pristop, osnovni pristop, ki temelji na internih bonitetah, in napredni pristop, ki tudi temelji na internih

bonitetah. Ne glede na novosti, ki jih sporazum prinaša, ostaja minimalni kapitalski kvocient za kreditna tveganja enak. Iz enačbe [1] na strani 4 dobimo minimalno kapitalsko zahtevo za kritje kreditnih tveganj (Finc et al., 2002, str. 15):

$$\text{Kapitalska ustreznost} = \frac{\text{kapital}}{\text{TPA}} = \text{min } 8\% \quad [2]$$

Glede na obstoječi sporazum (Basel I) Basel II določa bistveno drugačen izračun imenovalca enačbe [2] oz. tveganju prilagojene aktive (TPA).

$$\text{TPA} = \text{Nominalna vrednost naložbe} \times \text{Utež} \quad [3]$$

Novost pri izračunu tveganju prilagojene aktive je utež. Različni pristopi omogočajo različne načine izračunavanja uteži, vendar je v vseh primerih višina uteži odvisna od bonitete komitenta (razen pri standardiziranem pristopu, če ni zunanje ocene). Boljša je boniteta komitenta, manjše je ocenjeno tveganje. Zato je tudi utež nižja, kar pomeni nižjo tveganju prilagojeno aktivo in posledično nižje kapitalne zahteve za kritje kreditnega tveganja tega komitenta (International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards², 2004, str. 12).

Po izbiri pristopa je pri izračunavanju kapitalne ustreznosti naslednji korak, da banke razvrstijo naložbe glede na tip izpostavljenosti v različne skupine. Posamezni faktorji tveganja so pri različnih vrstah posojilojemalcev različni in tudi različno vplivni. To pomeni, da mora biti pristop občutljiv za takšne razlike, ker je le tako mogoče dovolj natančno določiti kapitalne zahteve za pokrivanje tveganj, ki jim je kapital namenjen. Pristopa, temelječa na internih ocenah, sta bolj občutljiva do teh razlik kot standardizirani pristop. Izpostavljenosti zaradi kreditnega tveganja v bančni knjigi na osnovi navedenega (lastnosti tveganja) uvrščajo banke v pet temeljnih razredov (International Convergence..., 2004, str. 48):

- podjetniške izpostavljenosti (znotraj razreda je poleg osnovnega določenih še pet podrazredov),
- bančne izpostavljenosti (znotraj razreda so določeni trije posebni razredi),
- državne izpostavljenosti,
- izpostavljenosti do malih dolžnikov (prebivalstva in dela MSP),
- kapitalne izpostavljenosti.

Novi kapitalni sporazum definira srednja in mala podjetja kot podjetja, ki imajo lastno prodajo v vrednosti manj kot 50 mio. €. Ob diskrecijski pravici nacionalnega nadzornika lahko prodajo zamenja bilančna vsota. Basel II terjatve do MSP uvršča med podjetniške izpostavljenosti, izpostavljenosti do malih dolžnikov in izpostavljenosti v obliki kapitalnih naložb (angl. equity) (International Convergence..., 2004, str. 60).

² V nadaljevanju, International Convergence...

Za financiranje podjetij s kapitalskimi naložbami se slovenske banke večinoma ne odločajo, zato sem se v tem diplomskem delu osredotočil na izpostavljenosti do MSP, ki se uvrščajo v prva dva razreda. Basel II določa kriterije za uvrstitev izpostavljenosti v določen razred.

2.2.1 Standardizirani pristop

Bistvo standardiziranega pristopa je, da banka pridobi boniteto komitenta od zunanje bonitetne hiše (S&P's, Moody's, Fitch IBCA,...). Po Baslu II ima posamezna naložba določeno utež glede na skupino, v katero je razvrščena, in glede na zunanjo boniteto komitenta. Za izračun zahtevanega kapitala za kritje krednih tveganj mora banka pomnožiti izpostavljenost do komitenta z utežjo, ki jo da zunanja agencija. S tem izračuna tveganju prilagojeno aktivo, od katere mora biti najmanj 8% krite s kapitalom (International Convergence..., 2004, str. 12). Standardizirani pristop uvršča MSP med podjetniške izpostavljenosti, izpostavljenosti do malih dolžnikov in kapitalske naložbe.

2.2.1.1 Izpostavljenosti do malih dolžnikov

Kriteriji za uvrstitev terjatev v razred izpostavljenosti do malih dolžnikov so hkrati tudi pogoji za uvrstitev MSP v ta razred (Zavodnik, 2004, str. 47):

1. Kriteriji klienta (angl. orientation criterion). Terjatev mora predstavljati izpostavljenost do posameznika (fizične osebe) ali majhnega podjetja.
2. Kriterij posojilnega produkta (angl. produkt criterion). Izpostavljenost mora biti v eni od naslednjih oblik: revolving krediti in kreditne linije (kartične izpostave in dovoljene prekoračitve), posojila in lizing posli ter posojila in zaveza do malih podjetij³.
3. Kriterij razdrobljenosti (angl. granularity criterion). Nadzornik mora biti zadovoljen, da je regulatorni portfelj prebivalstva diverzificiran do stopnje, ki zmanjšuje tveganje v portfelju in zagotavlja 75% utež. Za zagotovilo tega kriterija komite predlaga, da skupna izpostavljenost do posameznega komitenta ne sme presegati 0,2% od celotnega portfelja za male dolžnike. Iz ugotavljanj razdrobljenosti portfelja malih dolžnikov so izvzete vse zapadle neplačane terjatve do malih dolžnikov.
4. Kriterij velikosti izpostavljenosti. Maksimalna skupna izpostavljenost do enega komitenta ne sme presegati absolutne meje 1 mio. €.

Po standardiziranem pristopu se vse terjatve, ki izpolnjujejo zgornje kriterije, uvrščajo med izpostavljenosti do malih dolžnikov in so deležne uteži tveganja 75%. Izjema so zapadle neplačane terjatve⁴, ki so deležne 150% uteži, če je delež oblikovanih posebnih rezervacij nižji od 20% posojila, oz. 100%, če je delež višji od 20%. Nacionalni zakonodajalec pa ima diskrecijsko pravico, da odstotek uteži poveča glede na njegovo oceno o splošni ravni tveganja malih dolžnikov v državi (International Convergence..., 2004. str. 19-21).

³ Vrednostni papirji (obveznice in delnice) so izključeni iz te kategorije. Hipotekarna posojila so izključena do ravni, v kateri se upoštevajo kot terjatve, zavarovane s stanovanjsko hipoteko.

⁴ Nezavarovano posojilo, ki je zapadlo pred več kot 90 dnevi.

2.2.1.2 Podjetniške izpostavljenosti

Podjetniška izpostavljenost je terjatev banke do podjetja, partnerstva ali solastništva (angl. proprietorship). Značilnost te kategorije/razreda je, da odplačilo dolga temelji na potekajočih operacijah posojilojemalca in ne na prilivih (angl. cash flow) od projekta ali lastnine.

Tabela 1: Uteži za podjetniške izpostavljenosti

Ocena bonitete*	AAA do AA-	A+ do A-	BBB+ do BB-	Pod BB-	Brez ocene
Utež za podjetje	20%	50%	100%	150%	100%

* Po metodologiji bonitetne hiše Standard & Poor's.

Vir: International Convergence..., 2004, str. 19.

Podjetje brez ocene ne sme dobiti ugodnejše uteži tveganja kot jo ima država, v kateri deluje. Nadzorni organi imajo pravico, da zvišajo standardno utež tveganja za neocenjene terjatve, če na podlagi preteklih izkušenj ocenijo, da je to potrebno.

Pri diskrecijski pravici nacionalnih nadzornikov lahko nadzorni organi dovolijo bankam, da za vse podjetniške izpostavljenosti uporabijo utež 100%, ne glede na zunanje ocene. Če nadzorniki uporabljajo to pravico, morajo zagotoviti, da banke uporabljajo vedno isti pristop. To pomeni, da uporabljajo bonitetne ocene, kjer so razpoložljive, ali pa sploh ne. Za preprečitev izbiranja boljših zunanjih bonitetnih ocen (angl. cherry-picking) mora banka pridobiti soglasje nadzornikov, preden lahko uporabi pristop, ki dovoljuje uporabljanje uteži 100% za vse izpostavljenosti (International Convergence..., 2004. str 19).

2.2.1.3 Kapitalske naložbe

Banka lahko MSP financira tudi tako, da kupi del lastniškega kapitala podjetja. V tem primeru se po Baslu II ta izpostavljenost uvrsti med naložbe v lastniški kapital. Če banka financira podjetje s tveganim (angl. venture) kapitalom ali drugim lastniškim kapitalom, je ta izpostavljenost deležna 100% uteži. Nadzorni organ lahko ob diskrecijski pravici določi tudi 150% utež (Ade et al., 2003, str. 14).

Baselski standardi naj bi bili zasnovani tako, da spodbujajo banke k uporabi naprednejših pristopov. Banke, ki bodo izbrale enega od naprednih nastopov, bodo lahko uporabljale bolj napredne metode za merjenje tveganj in določanje kapitalskih zahtev. Bankam z boljšim kreditnim portfeljem se bo tako kljub visokim stroškom splačala uvedba enega izmed IRB pristopov, saj bodo nagrajene z nižjimi kapitalskimi zahtevami (Rubin, 2004, str. 10).

2.2.2 Pristopa, ki temeljita na internih bonitetah

V primeru, da banka pridobi soglasje nadzornikov, lahko uporabi IRB pristop za ocenitev kreditnih tveganj. Bistvena razlika od standardiziranega pristopa je, da banka za posamezno

izpostavljenost s svojimi modeli oceni komponente tveganja, ki jih potem uporabi za določitev kapitalske potrebe za to izpostavljenost. Komponente tveganja so (International Convergence..., 2004, str. 62):

- PD (angl. probability of default) – verjetnost neplačila dolga
- LGD (angl. loss given default) – izguba ob nastopu neplačila dolga
- EAD (angl. exposure at default) – izpostavljenost v trenutku neplačila dolga

Novi baselski sporazum za vsak razred izpostavljenosti določa način izračuna teh komponent tveganja. Te komponente služijo kot vhodne informacije (angl. input) za funkcije uteži tveganja, ki so v Baslu razvite za posamezne razrede izpostavljenosti. Na podlagi uteži se nato izračuna tveganju prilagojeno aktivo in iz tega kapitalske zahteve. MSP se obravnavajo v razredih izpostavljenosti do malih dolžnikov in izpostavljenosti do podjetij.

Posebna novost pri IRB pristopu je v izračunavanju kapitalskih zahtev za kreditna tveganja. Tako Baselski odbor kot Evropska komisija se strinjata, da mora zahtevani kapital kriti samo nepričakovane izgube (angl. unexpected loss (UL)), medtem ko rezervacije krijejo pričakovane izgube (angl. expected loss (EL)). Pričakovana izguba je statistično določena izguba, ki se z določeno verjetnostjo lahko pričakuje. Izračuna se z množenjem verjetnosti neplačila obveznosti z izgubo, ki nastopi v primeru neplačila ($PD \times LGD$). Nepričakovana izguba je vsota odklonov pričakovanih izgub od povprečja, ki so agregirani z upoštevanjem variančno-kovariančne matrike teh izgub. Izračuna se z določeno stopnjo zaupanja (Review of Capital Requirements for Banks and Investment Firms, 2004, str. 1-4). Banka mora zagotoviti, da rezervacije krijejo pričakovano izgubo ($LGD \times PD$), zato morajo primerjati rezervacije z ocenjeno pričakovano izgubo. V primeru, da so rezervacije manjše od pričakovane izgube, razliko odštejejo od skupnega kapitala (50% od temeljnega kapitala in 50% od dodatnega kapitala⁵), če pa so rezervacije večje, jih lahko prištejejo kapitalu, razen če ne presegajo vrednosti 0,6% tveganju prilagojene aktive (International Convergence..., 2004, str. 12, 79-81).

2.2.2.1 Izpostavljenosti do podjetij

Na splošno je podjetniška izpostavljenost definirana kot terjatev banke do korporacije, kamor se uvrščajo velika, srednja in mala podjetja, pa tudi določeni javni subjekti, ki jih ni moč uvrstiti med državne izpostavljenosti. Bankam je dovoljeno, da ločujejo izpostavljenosti do MSP in jih drugače obravnavajo (Ivanović, 2003, str. 14).

Pri osnovnem IRB pristopu morajo banke same oceniti verjetnost neplačila (PD) posameznega posojila⁶. Za ostale relevantne komponente tveganja morajo uporabiti nadzornikove ocene. To

⁵ Glej priloga 1, Kapital banke.

⁶ Po definiciji Baselskega odbora pride do neplačila ob nastopu enega od dogodkov (International Convergence..., 2004, str. 92, 93):

- Ugotovljeno je, da komitent ne bo zmožen plačati svojih obveznosti (obresti in glavnice) do banke.
- Pri posamezni obveznosti komitenta do banke je prišlo do odpisa terjatev ali prisilne poravnave, zaradi česar bo banka utrpela izgubo ali podaljšanje roka odplačila glavnice ali obresti.

so LGD, EAD in v nekaterih primerih M. M je efektivni čas do dospelja posojila in je, če Centralna banka ne določi drugače, enak dvema letoma in pol. LGD za nezavarovana posojila je 45%. Pri naprednem IRB pristopu pa morajo banke same oceniti vse komponente tveganja (International Convergence..., 2004, str. 68).

Pri osnovnem in naprednem IRB pristopu mora imeti banka na področju ocenjevanja tveganosti podjetij poseben sistem bonitetnih razredov (več o razvrščanju je napisano v poglavju 5.1). Glede na lastnosti komitenta ga IRB model razvrsti v bonitetno skupino. Ocena bonitete mora vključevati finančne in druge informacije vključno s tistimi, ki kažejo na dolgoročno sposobnost dobrega poslovanja. Za vsak posamezni razred mora banka nato na podlagi historičnih izkušenj in empiričnih dokazov o neplačilu komitentov v razredu določiti povprečno verjetnost neplačila (PD) tega razreda. Značilnosti naložbe se odražajo v komponentah LGD in EAD. Različne naložbe enega komitenta imajo tako enako vrednost PD, vendar se lahko razlikujejo v vrednostih LGD in EAD (Šturm, 2002a, str. 15).

Ko ima banka ocenjene vse komponente tveganja, lahko izračuna kapitalske zahteve za obravnavano naložbo. Če je posojilojemalec uvrščen v skupino podjetniške izpostavljenosti, določa Basel II naslednjo formulo za izračun kapitalske zahteve za kreditna tveganja (International Convergence..., 2004, str. 60):

$$\text{Kapitalska zahteva (K)} = [\text{LGD} \times N [(1 - R)^{-0.5} \times G(\text{PD}) + (R / (1 - R))^{0.5} \times G(0.999)] - \text{PD} \times \text{LGD} \times (1 - 1.5 \times b)^{-1} \times (1 + (M - 2.5) \times b)$$

$$\text{Korelacija (R)} = 0.12 \times (1 - \text{EXP}(-50 \times \text{PD})) / (1 - \text{EXP}(-50)) + 0.24 \times [1 - (1 - \text{EXP}(-50 \times \text{PD})) / (1 - \text{EXP}(-50))]$$

$$\text{Faktor občutljivosti za M (b)} = (0.11852 - 0.05478 \times \ln(\text{PD}))^2$$

$$\text{Tveganju prilagojena aktiva (TPA)} = \text{K} \times 12.5 \times \text{EAD} \quad [4]$$

Kapitalska zahteva (K) je utež, ki se uporabi za izračun tveganju prilagojene aktive. Uteži so izražene kot zvezna funkcija verjetnosti neplačila (PD) in izgube v primeru neplačila (LGD). Uporaba zvezne funkcije za določanje višine uteži pomeni, da ima vsaka naložba svojo specifično utež, ki je določena glede na verjetnost neplačila razreda in predpisano izgubo v primeru neplačila, kar pripomore k večji občutljivosti za dejansko tveganje. Korelacija izraža stopnjo povezanosti med obravnavano naložbo in ostalimi naložbami v portfelju. Faktor občutljivosti za čas do dospelja (b) meri relativen pomen tveganja migracije v nižje bonitetne razrede v primerjavi s tveganjem neplačila. Za visoko tvegane izpostavljenosti z visoko

-
- Komitent z odplačilom obveznosti zamuja več kot 90 dni.
 - Komitent je v stečajnem postopku.

verjetnostjo neplačila je faktor občutljivosti nižji. Za take vrste izpostavljenosti je verjetnost, da bi izpostavljenost migrirala v nižji bonitetni razred (vendar ne razred D, ki pomeni neplačilo) nizka. $N(x)$ predstavlja kumulativno normalno funkcijo, $G(x)$ pa inverzno kumulativno normalno funkcijo.

Enačba je bila izpeljana na podlagi raziskav trenutnih praks bank. Uteži so izračunane tako, da upoštevajo odklone izgub in določajo višino kapitala, ki bo z ustrezno visoko stopnjo gotovosti zagotovila sposobnost pokrivanja izgub. Poudarjen del enačbe [4] ($PD \times LGD$) predstavlja ocenjeno pričakovano izgubo. Tako je pričakovana izguba izvzeta iz kapitalske zahteve, ki krije samo nepričakovano izgubo (Šturm, 2002, str. 65-70).

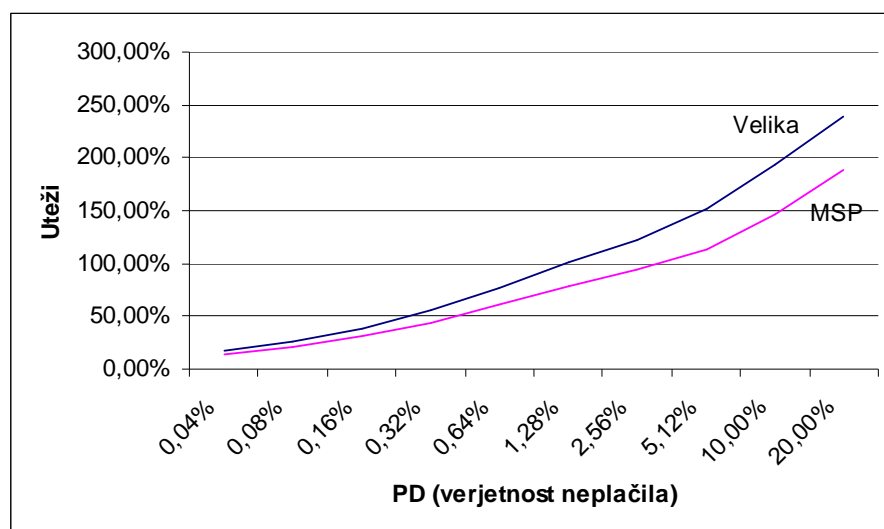
2.2.2.2 Posebna obravnava MSP

Če je skupna prodaja konsolidirane skupine, v kateri se nahaja dolžniško podjetje, nižja od 50 mio. €, IRB pristop bankam omogoča posebno obravnavo teh podjetij. Enačbi [4] za izračun kapitalskih zahtev za podjetniške izpostavljenosti, ki je predstavljena zgoraj, je dodana prilagoditev glede na velikost podjetja (International Convergence..., 2004, str. 60):

$$\text{Korelacija (R)} = 0.12 \times (1 - \text{EXP}(-50 \times \text{PD})) / (1 - \text{EXP}(-50)) + 0.24 \times [1 - (1 - \text{EXP}(-50 \times \text{PD})) / (1 - \text{EXP}(-50))] - 0.04 \times (1 - (\text{S}-5)/45) \quad [5]$$

S (angl. sales) so skupni prihodki od prodaje, kjer se vrednosti gibljejo od 5 do 50 mio. €. Če je dejanska prodaja nižja od 5 mio. €, se uporabi za S vrednost 5 mio. €. Manjše je podjetje, nižja je korelacija v primeru neplačila, kar posledično pomeni nižje kapitalske zahteve. Enačba tako predpostavlja, da podjetja s prodajo, nižjo od 5 mio. €, v primeru neplačila manj vplivajo na verjetnost neplačila ostalih naložb v bančnem portfelju kot podjetja s prodajo nad 5 mio. €. Nadzorniki lahko bankam dovolijo, da kot merilo velikosti nadomestijo skupno prodajo s premoženjem, toda le v primeru, ko je celotna prodaja slab indikator velikosti podjetja (International Convergence..., 2004, str. 60).

Slika 1: Primerjava med utežmi za izpostavljenosti do velikih podjetij in MSP, 2004

Vir: Lastni izračuni, izpeljani iz uteži za izpostavljenosti do podjetij po enačbah [4] in [5], 2004.

V sliki 1 sta predstavljeni dve krivulji uteži. Modra predstavlja uteži za podjetja, ki imajo prodajo nad 50 mio. €, rdeča pa podjetja s prodajo 5 mio. €. Krivulja za MSP je položnejša, ker imajo različne vrednosti verjetnosti neplačila (PD) po obstoječi formuli izračunane nižje uteži. Podjetje s prodajo 5 mio. € ima najugodnejše kapitalske zahteve, medtem ko se ostala MSP uvrščajo glede na višino prodaje med obe krivulji. Pri izračunih sem predpostavil, da naložbe niso zavarovane, torej je LGD enak 45%.

2.2.2.3 Izpostavljenosti do malih dolžnikov

Pri IRB pristopih morajo banke za izpostavljenosti do malih dolžnikov, podobno kot pri podjetniških izpostavljenostih, na podlagi notranjih modelov same izračunati osnovne komponente tveganj: PD, LGD in EAD. V nasprotju s podjetniškimi izpostavljenostmi pa bodo banke te sestavine tveganj ugotovljale na ravni posameznih vnaprej definiranih skupin terjatev do malih dolžnikov in ne na ravni posamezne naložbe (Zavodnik, 2004, str. 46-50).

Ta segment bančnega portfelja ima tri podrazrede. Vsak ima posebno funkcijo uteži tveganja. MSP se lahko obravnavajo v podrazredu ostalih izpostavljenosti do malih dolžnikov. Za tako obravnavo morajo te izpostavljenosti izpolnjevati enake zahteve kot pri standardiziranem pristopu ter naslednje pogoje (International Convergence..., 2004, str. 52, 231-233):

- Skupna izpostavljenost do majhnega podjetja mora biti manjša od 1 mio. €.
- Izpostavljenost mora biti obravnavana v homogenem razredu (angl. poole). Homogeni razredi so skupine terjatev do malih dolžnikov, ki imajo enake lastnosti. Nadzorniki lahko določijo minimalno število izpostavljenosti v homogenem razredu, da se lahko te obravnavajo kot izpostavljenosti do malih dolžnikov.

- Podjetje mora izpolniti test, ki preveri, da se vse MSP izpostavljenosti v vseh pogledih obravnavajo kot izpostavljenosti do fizičnih oseb (angl. use test). Ne sme jih obravnavati posamično kot podjetniške izpostavljenosti, ampak kot del homogenega razreda (angl. pool).

Pogoj izpolnjevanja zgoraj opisanega testa ne izključuje možnosti, da se izpostavljenost do malih dolžnikov v neki fazi ocenjevanja tveganja obravnava individualno. Če se izpostavljenost oceni individualno, še ne pomeni, da se ne kvalificira kot izpostavljenost do malih dolžnikov. Pri postopku na podlagi notranjih bonitetnih ocen bo torej morala vsaka banka upoštevati zahtevane oziroma priporočene pogoje za uvrstitev terjatve v terjatve do malih dolžnikov.

Pogoj oblikovanja homogenih razredov oz. uskupinjevanja terjatev pomeni, da mora banka združevati dolžnike in posamezne vrste posojanja v homogene celote, ki imajo enake lastnosti. Za ta homogeni razred oceni komponente tveganja, ki veljajo za vse naložbe v razredu. To pomeni, da se PD v obdobju ne spreminja ter da so LGD za posamezne naložbe v homogenem razredu bolj ali manj enake povprečnemu LGD. Banke bodo homogene razrede razlikovale po tistih značilnostih (komitenta in naložbe), ki bistveno prispevajo k drugačnemu PD in ali LGD. Število homogenih razredov bo odvisno od števila naložb, ki jih bo banka imela. Za približno 50.000 naložb bo banka potrebovala 30-60 homogenih skupin, za 100.000 naložb pa 40-100 itd.

Ko bo banka imela oblikovane homogene skupine, bo verjetnost neplačila posamezne skupine ugotavljala na podlagi ugotovljenega števila vseh naložb, pri katerih je v tej homogeni skupini v enem letu prišlo do neplačila obveznosti. To število bo primerjala s celotnim številom vseh naložb v tem homogenem razredu na začetku leta. Razmerje med obema številoma bo verjetnost neplačila.

Ugotavljanje LGD v primeru homogenih razredov poteka po naslednjem postopku. Banka iz homogenega razreda vzame vse naložbe, pri katerih je prišlo do neplačila obveznosti. Število teh naložb pomnoži s povprečno izpostavljenostjo in dobi možno izgubo. Nato evidentira, koliko je izterjala od zapadlih neplačanih naložb. Razlika med skupno izpostavljenostjo neplačanih naložb in izterjavo deljeno s skupno izpostavljenostjo da LGD za ta homogeni razred.

Težave, s katerimi lahko banke računajo pri oblikovanju ustreznih homogenih razredov, so povezane z ustreznim uskupinjevanjem, saj banke doslej največkrat takih uskupinjevanj niso izvajale oziroma ne v zahtevanih strukturah (Krašovec, 2004, str. 6).

Ko banka oceni vrednosti verjetnosti neplačila in izgubo ob neplačilu za oblikovane homogene razrede, izračuna kapitalske zahteve za kreditna tveganja za vsak homogeni razred (International Convergence..., 2004, str. 70).

Kapitalska zahteva (K) = $LGD \times N[(1 - R)^{-0.5} \times G(PD) + (R / (1 - R))^{0.5} \times G(0.999)] - PD \times LGD$

Korelacija (R) = $0.03 \times (1 - \text{EXP}(-35 \times \text{PD})) / (1 - \text{EXP}(-35)) + 0.16 \times [1 - (1 - \text{EXP}(-35 \times \text{PD})) / (1 - \text{EXP}(-35))]$

Tveganju prilagojena aktiva = $K \times 12.5 \times \text{EAD}$ [6]

Enačba [6] se razlikuje od enačb [4] in [5] na straneh 9 in 10 predvsem po izračunu korelacije. Predvideva nižjo stopnjo korelacij naložb v primeru neplačila. Zaradi tega so ocenjena kreditna tveganja za naložbe malim dolžnikom nižja in kapitalske zahteve za kreditna tveganja manjše.

2.2.2.4 Naložbe v lastniški kapital

Pri IRB pristopih obstajata dva načina za ocenitev kapitalskih zahtev za kreditna tveganja za ta razred: tržno osnovan način in PD/LGD način. V večini primerov bodo kapitalske zahteve za te izpostavljenosti višje kot po starih standardih. Vrednost uteži bo lahko tudi 400% (Ade et al., 2003, str.17).

2.3 Operativno tveganje

To je tveganje, ki nastane zaradi pomanjkljivosti ali napak pri delovanju notranjih procesov, sistemov in ljudi ali zaradi zunanjih dogodkov. Definicija vključuje pravno tveganje in izključuje strateško tveganje in tveganje dobrega imena (angl. reputational risk). Lastniki operativnih tveganj so organizacijske enote banke, ki so zanje tudi odgovorne. Novi kapitalski sporazum pozna tri metodologije za izračun kapitalskih zahtev za operativno tveganje. Sledijo si od najenostavnejšega in najmanj občutljivega za tveganje do najbolj zahtevnega in občutljivega za tveganje (International Convergence..., 2004, str.137-140):

- enostavni pristop (angl. the basic indicator approach),
- standardizirani pristop (angl. the standardised approach),
- napredni pristop (angl. advanced measurement approaches),

To tveganje pa nikakor ni zanemarljivo, saj je finančni sektor od leta 1980 na račun operativnega tveganja izgubil 200 milijard USA \$. Prav tako je zgovoren podatek raziskave Baselskega odbora za bančni nadzor, da so izgube 30 anketiranih bank v obdobju 1998–2000 na račun operativnega tveganja znašale 2,6 milijarde € (Števčevska, 2002, str.17).

2.4 Zavarovanja

Basel II priznava različne oblike zavarovanj, ki znižajo utež za izračun kapitalske zahteve za kreditna tveganja.

2.4.1 Standardizirani pristop

Ta pristop priznava različne oblike zavarovanj: 1. stanovanjske hipoteke, 2. komercialne hipoteke, 3. denar, zlato, 4. dolžniški vrednostni papirji, ki so ocenjeni s strani priznane agencije, in sicer boniteta ne sme biti nižja od BB-, če je izdan s strani države oz. BBB-, če je izdan s strani koga drugega, 5. vrednostni papirji, ki niso ocenjeni, ampak so izdani s strani banke, ki ima oceno vsaj BBB- priznane ocenjevalne agencije, in je nadzornik prepričan, da je vrednostni papir likviden, 6. obveznice, 7. drugo (International Convergence..., 2004, str. 31).

2.4.2 IRB pristop

Tu veljajo podobna zavarovanja kot pri standardiziranem pristopu. Glede na zavarovanje se izračuna vrednost komponente LGD, ki vpliva na vrednost uteži in velikost kapitalske zahteve. Za nezavarovano terjatev je LGD enak 45%, medtem ko imajo zavarovane terjatve nižji LGD in nižje kapitalske zahteve. Glede na zavarovanje je lahko LGD znižan na 0%, kar pomeni kapitalsko utež 0% in posledično nobenih kapitalskih zahtev (International Convergence..., 2004, str. 62).

2.5 Pravni vidiki novega kapitalskega sporazuma

Baselski standardi niso pravno zavezujoči, so pa vplivali na oblikovanje evropskih bančnih smernic. Danes določanje kapitalske ustreznosti in regulatornega kapitala bank na področju Evropske unije urejata Konsolidirana bančna direktiva (2000/12/EC) in Direktiva kapitalske ustreznosti (93/6/EEC). Namen teh direktiv je poenotiti merila za kapitalsko ustreznost bank držav članic Evropske unije in s tem usmeriti pogoje za oblikovanje enotnega evropskega finančnega trga. Tako baselski sporazum kot omenjeni smernici sintetično povezujejo določanje kapitala banke z merjenjem tveganja v poslovanju banke, s čimer predstavljajo preskok pri ugotavljanju relativne kapitalske moči bank. Vzporedno z razvojem baselskih standardov so nastajale smernice varnega poslovanja bank tudi na področju Evropske unije. V sredini leta 2004 je Baselski odbor izdal končni dokument Basel II, kmalu za njim je Evropska komisija predstavila predlog za spremembo obstoječih direktiv, ki urejata kapitalsko ustreznost bank na področju Evropske unije. Predlog direktive se bistveno ne razlikuje od novega kapitalskega sporazuma, ki sem ga predstavil v tem poglavju. Izdaja končne verzije direktive je predvidena za konec leta 2005. Po izdaji bodo imele države članice (med njimi tudi Slovenija) leto dni časa za prenos vsebine direktive v nacionalno zakonodajo (The European Commission, 2004).

3 Glavne kritike in predlagane rešitve

Kapitalske zahteve za majhna in srednja podjetja so se ob razpravah, povezanih s predlogom novega kapitalskega sporazuma, izkazale za eno izmed najbolj strokovno in politično občutljivih tem. Tako so se na tem področju pojavile številne kritike glede obravnave MSP. V tem poglavju bom na kratko predstavil najpomembnejše kritike in rešitve. Bistvo vseh kritik je strah, da se bodo z novim kapitalskim sporazumom pogoji za financiranje MSP poslabšali, kar bo negativno vplivalo na ustanavljanje in razvoj MSP in imelo tudi negativne gospodarske posledice.

3.1 Banke bodo več posojale večjim podjetjem kot manjšim

Mnogi gospodarstveniki in MSP se bojijo, da bodo z uvedbo novih standardov banke povečale izpostavljenost do večjih podjetij in zmanjšale izpostavljenost do manjših. Manjša podjetja ne plačujejo kreditov in propadejo pogosteje kot večja. Zato za banke predstavljajo večje kreditno tveganje. Za tveganje občutljiva načela novega kapitalskega sporazuma velja, da mora imeti banka pri večjem tveganju več kapitala, da se zaščiti pred takim tveganjem. Pred končno verzijo sporazuma Baselski odbor ni priznaval kapitalskih olajšav za MSP. Podjetniške izpostavljenosti so se obravnavale enako ne glede na velikost. Pod takimi pogoji bi se kapitalske zahteve za MSP zagotovo povečale. Banke lahko s kapitalom počnejo bolj donosne stvari, kot da ga namenijo za regulativne namene. Kritika zato trdi, da bi v takih pogojih banke rajši posojale manj tveganim velikim podjetjem in manj posojale bolj tveganim manjšim podjetjem (But doubts remain, 2003, str. 4).

Ta problem je motil marsikatero državo, saj večina pripisuje velik gospodarski pomen MSP. Med kritiki je bila najglasnejša Nemčija, ki je leta 2002 celo zagrozila z vetom na novi kapitalski sporazum, če bi ta pomenil oteženo financiranje MSP. Baselski odbor je bil prisiljen ukrepati. Z empiričnimi raziskavami je odkril, da pri posojilih manjšim podjetjem res večkrat pride do neplačila, vendar prinašajo ta posojila večjo razpršenost bančnega portfelja. Ta razpršenost zmanjša izpostavljenost banke do kreditnega tveganja posojil MSP. To posledično zmanjša potrebo po kapitalu. Odbor je tudi ugotovil, da banke pri posojanju MSP običajno zahtevajo garancijo oz. zavarovanje. Taki ukrepi še dodatno znižujejo potencialno izgubo in potreben kapital (Šturm, 2002a, str. 23).

Drugi argument, ki zagovarja nižje kapitalske zahteve za MSP je, da so neplačila teh podjetij bolj predvidljiva in manj nestalna od neplačil velikih podjetij. Zaradi tega je večji delež skupnih izgub pričakovan. Proti pričakovanim izgubam lahko banke oblikujejo ustrezne rezervacije za kritje teh izgub, medtem ko je raven nepričakovanih izgub, ki jih krije kapital, manjša (But doubts remain, 2003, str. 4).

Na podlagi zgornjih ugotovitev je odbor sklenil znižati kapitalske zahteve (za kreditno tveganje) za MSP. Uvedel je naslednje ukrepe (Caruana, 2003, str.1-3):

1. Določil je nove enačbe za izračun uteži za kapitalske zahteve za podjetniške izpostavljenosti. Poleg tega so v enačbo za izračun korelacije (glej str. 10 [5]) uvedli spremenljivko za velikost. Ta spremenljivka omogoča bankam, ki bodo uporabljale IRB pristop, zmanjšati kapitalske zahteve za izpostavljenosti do podjetij, ki imajo celotno letno prodajo pod 50 mio. €. Ta prilagoditev naj bi zmanjšala kapitalske zahteve za MSP do 20%.
2. Novi kapitalski sporazum priznava, da nekatere banke MSP obravnavajo kot male dolžnike. V tem primeru bodo banke posojila majhnim podjetjem obravnavale v homogenih razredih na podoben način kot posojila fizičnim osebam. Pogoj je, da skupna izpostavljenost do posameznega podjetja ne preseže vsote 1 mio. €. Baelski odbor je tudi izločil kriterij razpršenosti za uvrščanje med male dolžnike in prepustil nadzornikom, da odločijo, če so portfelji primerni za obravnavo kot mali dolžniki.
3. Priznal je večje kapitalske olajšave za zavarovanja in garancije. Prepoznavanje različnih zavarovanj je prepuščeno nacionalnim nadzornikom.

Da bi preverili učinke teh sprememb, je odbor leta 2003 izpeljal tretjo kvantitativno študijo učinkov (QIS3). Študija je zajemala več kot 350 bank iz več kot 40 različnih držav, tudi iz vseh držav Evropske unije (slovenske banke niso bile vključene v omenjeno študijo). Študija je banke razdelila na dve skupini. V prvi so velike univerzalne banke, v drugi pa manjše banke, ki so v nekaterih primerih bolj specializirane za male dolžnike. Spodnja tabela nam pokaže spremembe v kapitalskih zahtevah za banke iz držav G10⁷, med katerimi je kar 9 držav iz Evropske unije.

Tabela 2: Povprečna sprememba kapitalskih zahtev bank za kreditna tveganja

Pristop	Portfelj	1. Skupina	2. Skupina
		Sprememba kapitalskih zahtev za kreditna tveganja	
Standardizirani	Velika podjetja	+1%	-10%
	MSP (skupno)	-4%	-6%
	MSP (podjetja)	+1%	+1%
	MSP (mali dolžniki)	-13%	-12%
IRB pristop (osnovni)	Velika podjetja	-9%	-27%
	MSP (skupno)	-15%	-17%
	MSP (podjetja)	-11%	-3%
	MSP (mali dolžniki)	-26%	-24%

Legenda:

1. skupina – velike univerzalne mednarodno aktivne banke
2. skupina – manjše, bolj specializirane banke

Vir: Supplementary Information on QIS3, 2003, str.3-5; Lastni izračuni, 2004.

⁷ Med države G-10 spadajo Belgija, Kanada, Francija, Nemčija, Italija, Japonska, Luksemburg, Nizozemska, Španija, Švedska, Švica, Velika Britanija in ZDA (Rubin, 2003, str. 2).

Tabela 2 nam kaže spremembe kapitalskih zahtev za kreditna tveganja ob uvedbi novega kapitalskega sporazuma po študiji QIS3⁸. Vidimo, da se pri obeh pristopih kapital zelo različno spreminja. Za prvo skupino so kapitalske olajšave za kreditna tveganja večje za MSP kot za velika podjetja, tako pri standardiziranem pristopu kot pri osnovnem IRB pristopu. Z vidika kreditnih tveganj so terjatve do MSP kapitalsko ugodnejše kot terjatve do velikih podjetij. Banke iz prve skupine bodo rajši posojale MSP kot velikim podjetjem.

Nasprotno je pri drugi skupini. V tej skupini se kapitalske zahteve bolj zmanjšajo za velika podjetja kot za MSP, tako pri standardiziranem pristopu kot pri osnovnem IRB pristopu. Z vidika kreditnih tveganj bodo banke iz druge skupine rajši posojale velikim podjetjem kot MSP. V zgornji tabeli niso upoštevana druga tveganja, ki jih po Baslu II mora kriti kapital. Med njimi so najpomembnejša operativna tveganja. Ta tveganja niso odvisna od bonitetne razvrstitve komitenta niti od njegovih značilnosti. Zato težko ocenimo, koliko se bo povečal kapital za kritje operativnih tveganj za posamezne razrede dolžnikov. Študija QIS3 je ocenila, da bo kapital za kritje operativnih tveganj predstavljal okoli 10% celotnega kapitala. Predpostavimo lahko, da bo kapital za operativna tveganja razdeljen enako po vseh razredih.

Vidimo, da nižje uteži za MSP še ne pomenijo, da bodo deležne večje kapitalske olajšave kot velika podjetja. Pomembna je tudi bonitetna kvaliteta portfelja. V drugi skupini je portfelj velikih podjetij toliko kvalitetnejši od portfelja MSP, da se kapitalske zahteve za kreditna tveganja bolj znižajo za velika podjetja, zato ne moremo zanikati prve kritike obravnave MSP.

3.2 Posojila za MSP se bodo podražila

Namen novih standardov ni preprečiti financiranje slabših podjetij. Zahtevajo le, da kapital ustrezno krije tveganje. Mnoge MSP skrbi, da se bodo z uvedbo novega kapitalskega sporazuma posojila za MSP podražila. Težko je oceniti, kaj se bo zgodilo s ceno posojil MSP, saj je ta odvisna od mnogih dejavnikov. Dejavniki, ki vplivajo na ceno kredita so: stroški refinanciranja, stroški obravnave, stroški tveganja, stroški lastniškega kapitala, marže in stopnja konkurence ter odnos med strankama. Stroški tveganja vključujejo ceno kritja pričakovane izgube posamezne naložbe, medtem ko so stroški lastniškega kapitala sestavljeni iz zahtevanega donosa tveganega kapitala bančnih lastnikov in regulatornih kapitalskih zahtev. Med zgoraj naštetimi dejavniki bo Basel II najbolj vplival na stroške lastniškega kapitala (Ade et al., 2003, str. 36-37).

⁸ QIS3 (angl. Quantitative Impact Study) je tretja kvantitativna študija učinkov novega kapitalskega sporazuma.

Za analizo donosnosti in tveganja posameznega posla uporablja veliko bank RAROC sisteme (Koch, 2000, str. 175, 176).

$$\text{RAROC} = \frac{\text{Tveganju prilagojen dobiček}}{K} \quad [7]$$

K = Tvegani kapital

Zgornja enačba pomaga banki oceniti dobičkonosnost in tveganost posameznega posla. Ustrezno razmerje med donosnostjo in tveganostjo naložb bo omogočilo postavljanje cen oz. marž tako, da bo vsaka naložba dosegla minimalno predpisano vrednost RAROC. Tako banka primerja čisti dobiček, prilagojen za tveganje (običajno odšteje pričakovano izgubo), s kapitalom, alociranim za to naložbo. Donosnost kapitala (posamezne naložbe) je tako enaka višini prihodkov minus stroškom in pričakovanim izgubam (rezervacijam), ki so povezani z dano naložbo, ulomljeno z višino kapitala, ki je potrebna za kritje ocenjenega tveganja naložbe. V primeru, da bi novi standardi pomenili povečanje regulatornega kapitala za posojila MSP, bi se zmanjšal donos na kapital. Če bi lastniki zahtevali še vedno enak donos na kapital, bi banke morale zahtevati višje prihodke, da bi donosnost ostala vsaj na nivoju pred spremembo. Prihodki od naložbe so za banko sestavljeni iz obresti in provizije. Zato lahko zaključimo, da se bo v primeru povišanja zahtevanega kapitala podražilo tudi financiranje MSP.

V prejšnjem poglavju sem v tabeli 2 prikazal rezultate študije QIS3 o gibanju kapitalskih zahtev za kreditna tveganja. Če je cena posojila vezana na količino regulatornega kapitala, bodo banke, ki bodo izbrale standardizirani pristop, podražile financiranje MSP, ki bodo obravnavana kot podjetja, za MSP v razredu malih dolžnikov se bo financiranje malenkost pocenilo. Banke, ki bodo prevzele osnovni IRB pristop, pa bodo pocenile financiranje MSP. Pri obeh pristopih se bodo cenovno bolj ugodno obravnavala MSP, ki bodo uvrščena v razred malih dolžnikov.

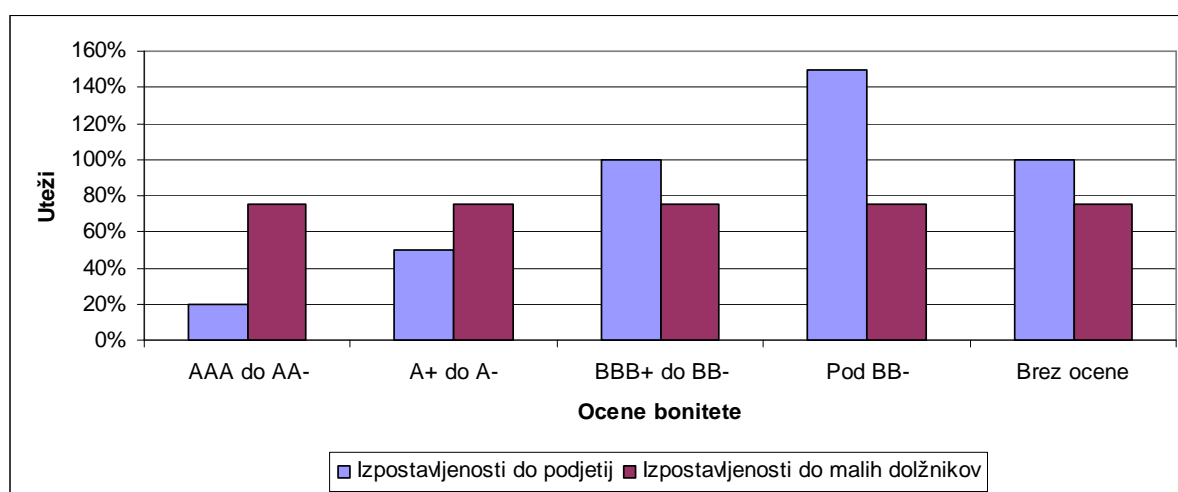
Te ugotovitve veljajo za povprečje obravnavanih razredov. Znotraj posameznih razredov se bo financiranje komitentov spremenilo glede na bonitetno razvrstitev. Novi standardi (posebej naprednejši pristopi) podrobneje merijo in vrednotijo dejansko tveganje dolžnika. Zato se bo izpopolnila bonitetna razvrstitev komitentov (glej 5. poglavje). Količina zahtevanega kapitala za posamezno naložbo bo odvisna od ocene tveganja te naložbe. To pa je odvisno od lastnosti komitenta in od zavarovanj.

V veliki nevarnosti za podražitev posojil po uvedbi Basla II so tako podjetja, ki so po IRB pristopu obravnavana kot podjetja in niso sposobna ponuditi zavarovanja ali drugega načina zniževanja tveganj (angl. risk mitigation instruments). To je posebej značilno za visoko tehnološka podjetja, ki imajo nižjo raven lastniškega kapitala. Več ima MSP kapitala, boljša je ocena kvalitete posojilojemalca in posledično nižja je utež tveganja oz. cena kredita (Ade et al., 2003, str. 38).

3.3 Razporeditev MSP iz razreda podjetij v razred malih dolžnikov

V bančni praksi so se do sedaj MSP obravnavala enako kot velika podjetja. Basel II dovoljuje bankam, da določene izpostavljenosti obravnavajo kot izpostavljenosti do malih dolžnikov⁹, za katere veljajo drugačne kapitalske zahteve. Kritiki novih standardov pričakujejo, da se bodo v bančnem portfelju izpostavljenosti do MSP preselile iz podjetniškega razreda v razred malih dolžnikov in da bo to pomenilo povečanje tveganja bančnega portfelja (Review of Capital Requirements for Banks and Investment Firms, 2004, str. 23-25). Da bi preveril to kritiko, sem primerjal, kako Basel II obravnava MSP po standardiziranem in obeh IRB pristopih.

Slika 2: Primerjava obravnave MSP kot malih dolžnikov ali kot podjetij pri standardiziranem pristopu

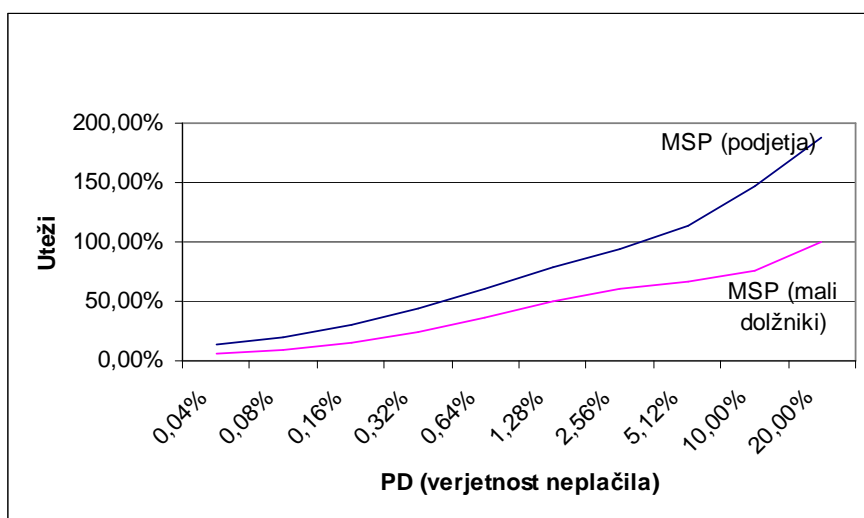
Vir: International Convergence..., 2004, str.19-21; Lastni izračuni, 2004.

Iz slike 2 je razvidno, da so izpostavljenosti do podjetij deležne nižje uteži kot izpostavljenosti do malih dolžnikov, ko je ocena bonitete naložbe ugodnejša od BBB+. Manjša podjetja imajo običajno slabšo oceno bonitete ali pa so brez ocene (Zavodnik, Šušterič, 2003, str. 33). Zato pričakujem, da se bodo pri standardiziranem pristopu izpostavljenosti do MSP obravnavale kot izpostavljenosti do malih dolžnikov, če bodo izpolnjevale ustrezne pogoje. To dokazujejo tudi rezultati študije QIS3, ki so predstavljeni v tabeli 2. Pri obeh skupinah se kapitalske zahteve pri standardiziranem pristopu najbolj zmanjšajo za izpostavljenosti, ki se obravnavajo kot izpostavljenosti do malih dolžnikov.

Za IRB pristopa določa Basel II dve enačbi za izračun uteži za kapitalske zahteve podjetniških izpostavljenosti in izpostavljenosti do malih dolžnikov. Enačbo [5] za podjetniške izpostavljenosti sem predstavil na strani 10, enačbo [6] za izpostavljenosti do malih dolžnikov pa na strani 13. Primerjava izračunanih uteži je predstavljena v sliki 3.

⁹ Pri tem morajo izpostavljenosti izpolnjevati pogoje, navedene na 6. oz. 11. strani.

Slika 3: Primerjava uteži za izpostavljenosti do MSP (mali dolžniki) in MSP (podjetja)

Vir: International Convergence..., 2004, str. 60, 70; Lastni izračuni, 2004.

Iz slike 3 je razvidno, da je utežitvena krivulja za MSP, ki se obravnavajo kot mali dolžniki, položnejša, in tako kapitalsko ugodnejša od krivulje, ki predstavlja obravnavo MSP kot podjetja. Ne glede na ocenjeni PD podjetja je za banko ugodneje, da obravnava to podjetje v razredu malih dolžnikov. Tako podobno kot pri standardiziranem pristopu velja ugotovitev, da bodo banke obravnavale izpostave do MSP kot izpostave do malih dolžnikov.

Ti ugotovitvi podpira tudi študija QIS 3, saj ugotavlja, da bodo kapitalske olajšave razreda malih dolžnikov večje kot pri razredu podjetij. To velja za oba pristopa, pri tem da je pri IRB pristopu razlika v kapitalskih olajšavah večja kot pri standardiziranem pristopu (glej Tab. 2, str. 17). Baselski odbor je pri študiji celo poudaril, da so kapitalske olajšave za kreditna tveganja podcenjene, saj mnoge banke niso dovolj upoštevale uvrščanja nekaterih naložb MSP v razred malih dolžnikov. Odbor da vtis, da tako početje celo podpira (Caruana, 2003, str. 2), vendar prerazporeditev naložb iz razreda podjetij v razred malih dolžnikov ne prinaša le koristi.

Obravnava MSP kot izpostavljenosti do malih dolžnikov zvišuje donosnost kapitala, s stališča upravljanja s tveganji pa lahko prinese probleme. Pri IRB pristopu Basel II priznava obravnavo MSP v homogenih skupinah in izračunavanje kapitalskih zahtev za celo skupino in ne za posamezno naložbo. Individualna obravnava je seveda bolj kvalitetna. Vendar pa novi standardi ne prepovedujejo vsaj delne individualne obravnave malih dolžnikov, kar pomeni, da lahko nacionalni nadzornik banki prizna individualno obravnavo teh podjetij pri določanju PD ter jih nato obravnava v okviru homogene skupine za izračun LGD.

Tako s sodelovanjem Centralne banke ne obstaja tehtni argument, da je obravnava MSP kot malih dolžnikov slabša kot obravnava MSP kot podjetij (Interni podatki banke X, 2004).

3.4 Problem razširjenosti bonitetnih ocen

Pri standardiziranem pristopu dobijo banke od zunanjih agencij oceno bonitete komitenta. Problem je, da imajo zunanjo boniteto zlasti velika, mednarodno aktivna podjetja. Velika večina MSP nima bonitetne ocene. To je zato, ker so enostavno premajhna ali oz. premlada, da bi jih bonitetna agencija ocenila (Zavodnik, Šušterič, 2003, str. 33-41). V primeru, da nimajo bonitetne ocene, so izpostavljenosti do malih dolžnikov deležne uteži 75%, izpostavljenosti, uvrščene v razred podjetij, pa utež 100%. Za male dolžnike to dejansko ni pomembno, saj so posojila ne glede na ocenjeno boniteto deležna uteži 75%. Pri podjetniških izpostavljenostih je to drugače. Izpostavljenosti do neocenjenih podjetij, ki bi imela boniteto slabšo od BB-, so dejansko na boljšem. V primeru, da bi bila ocenjena, bi bila deležna uteži 150% namesto 100%. V primeru, da ima banka taka podjetja v svojem portfelju, je količina zahtevanega kapitala nižja, kot če bi bilo podjetje ocenjeno. Podjetje, ki bi imelo višjo oceno od BBB+, pa je deležno višje uteži, kot če bi bilo ocenjeno.

Za dobra podjetja, ki bi imela visoko bonitetno oceno, je bolje dobiti zunanjo boniteto (nižja utež, manj kapitalskih zahtev, načeloma boljša obrestna mera), slabim podjetjem pa se to ne izplača. Zunanje bonitetne ocene si morajo podjetja plačati sama, načeloma se pričakuje, da bo to zanimalo zlasti večja in dobra podjetja. Vendar pa zaradi kritik evropskih bank nameravajo regulatorji do leta 2006 organizirati kreacijo novih bonitetnih agencij, ki bodo neodvisno določale boniteto podjetij, kar pomeni, da jih ne bodo plačevala podjetja, temveč uporabniki bonitet (Šturm, 2002a, str. 18).

3.5 Možnosti za omejitev restrikcij novega kapitalskega sporazuma

Leta 2003 je nemška univerza Hochschule fuer Bankwirtschaft izdala dokument za Evropski parlament, v katerem predlaga ukrepe za omejitev možnih slabih učinkov novega kapitalskega sporazuma na MSP. Pomembno je, da MSP razumejo osnovni koncept Basla II in tako lahko ocenijo posamezne koristi in probleme, ki jih prinaša vsak pristop. Skrbno bodo morala izbrati finančne institucije, saj jih lahko te po novih standardih uvrščajo v različne razrede izpostavljenosti in tako ocenijo različne kapitalske zahteve (zaželeno je, da se MSP obravnavajo kot mali dolžniki). MSP se bodo morala zavedati, da bosta individualna posojilojemalčeva kvaliteta in sposobnost zagotoviti zavarovanje ključna za znižanje kapitalskih zahtev. Če bo MSP sodelovalo z banko, ki bo uporabljala enega od internih pristopov, bo lahko znižalo kapitalske zahteve banke z izboljšanjem faktorjev, ki jih bo banka uporabila za interno oceno tveganja (Ade et al., 2003, str. 36-38).

Pri IRB pristopu banka z lastnim modelom razvrsti komitenta v bonitetni razred in nato oceni verjetnost neplačila (PD) tega razreda. Čeprav vsaka banka posebej izbere faktorje, ki so pomembni za bonitetno oceno, so med njimi verjetno naslednji faktorji (Šturm, 2002a, str. 15):

- pretekla in prihodnja likvidnost,
- kapitalska moč,

- delež poslovnih prihodkov v celotnih prihodkih,
- kvaliteta in razpoložljivost podatkov o komitentu,
- višina poslovnega vzvoda,
- sposobnost pridobivanja finančnih sredstev na trgu kapitala in obveznic,
- kvaliteta vodstva,
- položaj podjetja v panogi in prihodnje priložnosti.

Izboljšanje teh faktorjev lahko pomeni za podjetje boljšo razvrstitev in posledično nižje kapitalske zahteve za banko. Banka podjetje z boljšo razvrstitvijo nagradi z ugodnejšimi posojilnimi pogoji (npr. nižjo obrestno mero). Povišanje ravni lastniškega kapitala je ena od možnosti izboljšanja posojilne kvalitete. Zato mora biti davčni sistem v vseh državah prilagojen, da spodbudi MSP k povečanju lastniškega kapitala. Predpogoj za ustrezno sodelovanje med banko in MSP je transparentnost informacij. Med vhodnimi informacijami za sisteme internih bonitet so tudi informacije, ki jih banka pridobi od MSP o njegovem poslovanju. Če banka ne pridobi ustrezne informacije, smatra to kot slabo informacijo in posledično oceni višje tveganje naložbe. Zato je pri novih kapitalskih standardih ključno, da MSP ob pravem času banki predloži zanesljive, relevantne in zadostne informacije (Ade et al., 2003, str. 46-48).

4 MSP v Sloveniji

Srednja in mala podjetja so pomembna za vsako gospodarstvo, saj s svojo rastjo, ustvarjanjem delovnih mest in inovacijami pripomorejo k socialni blaginji (angl. social welfare). Konkurenčno finančno okolje in lahek dostop do kapitala sta bistvena faktorja za ustanovitev in rast MSP. Koliko je MSP v Sloveniji, kako se financirajo in koliko so odvisna od bančnega financiranja in posledično od uvedbe novega kapitalskega sporazuma, bo predstavljeno v naslednjem poglavju.

Pri ugotavljanju števila MSP v Sloveniji je pomembno, kako so definirana. Po Baslu so to vsa podjetja, ki imajo skupno neto prodajo manjšo od 50 mio. €. Po tej definiciji je bilo leta 2003 39.709 oz. 99,7% gospodarskih družb, katerih čisti prihodki od prodaje so bili manjši od 11.685 mio. SIT¹⁰. Te gospodarske družbe so zaposlovale 341.278 delavcev, kar predstavlja 73,5% vseh zaposlenih pri gospodarskih družbah (464.381), ki so AJPEŠ predložile letno poročilo za leto 2003 (glej Pril. 2); (Ahčin, 2004).

Druga pomembnejša definicija je po ZGD. Po tem zakonu se podjetja glede na velikost razdelijo po naslednjih merilih (ZGD, 2001, 52. člen):

1. povprečno število zaposlenih v zadnjem poslovnem letu,
2. čisti prihodki od prodaje v zadnjem poslovnem letu,
3. vrednost aktive ob koncu poslovnega leta.

¹⁰ Povprečni tečaj € v letu 2003 je znašal 233,7045 (Devizni tečaji, 2003).

1. Majhna družba je družba, ki izpolnjuje dve od naslednjih meril:
 - povprečno število zaposlenih v zadnjem poslovnem letu ne presega 50,
 - čisti prihodki od prodaje v zadnjem poslovnem letu so manjši od 1.000.000.000 tolarjev,
 - vrednost aktive ob koncu poslovnega leta ne presega 500.000.000 tolarjev.

2. Srednja družba je družba, ki ni majhna družba (po prvi točki zgoraj) in ki izpolnjuje dve od naslednjih meril:
 - povprečno število zaposlenih v zadnjem poslovnem letu ne presega 250,
 - čisti prihodki od prodaje v zadnjem poslovnem letu so manjši od 4.000.000.000 tolarjev,
 - vrednost aktive ob koncu poslovnega leta ne presega 2.000.000.000 tolarjev.

3. Velika družba je družba, ki ni niti majhna družba (po prvi točki) niti srednja družba (po drugi točki). V vsakem primeru so velike družbe:
 - banke,
 - zavarovalnice,
 - družbe, ki so po 53. členu tega zakona dolžne izdelati konsolidirano letno poročilo.

Po tej definiciji je razvrstitev gospodarskih družb razvidna iz spodnje tabele:

Tabela 3: Razvrstitev gospodarskih družb po velikosti

VELIKOST DRUŽB	DRUŽBE		ZAPOSLENI		ČISTI PRIHODKI OD PRODAJE		VREDNOST AKTIVE NA DAN 31.12.2003	
	število	delež v %	število	delež v %	znesek v mio SIT	delež v %	znesek v mio SIT	delež v %
SKUPAJ	39.837	100,0	464.381	100,0	11.218.246	100,0	14.717.933	100,0
Majhne	37.978	95,3	148.149	31,9	2.773.227	24,7	3.369.147	22,9
Srednje	1.020	2,6	84.678	18,2	1.787.192	15,9	1.942.322	13,2
Velike	839	2,1	231.554	49,9	6.657.826	59,4	9.406.465	63,9

Vir: AJPES, 2004, str. 5.

Večina družb sodi med majhne in srednje družbe. Pomemben je tudi njihov vpliv na rezultate poslovanja. Skupaj so srednje velike in majhne družbe v letu 2003 zaposlovale polovico vseh delavcev in s 40,6% vseh sredstev ustvarile 36,1% vseh čistih prihodkov od prodaje. Ob tem pa kar 10.987 majhnih družb ni zaposlovalo nobenega delavca (AJPES, 2004, str. 5).

Zakaj se definiciji ZGD in Baselskega odbora tako razlikujeta? Definicija ZGD je bila narejena predvsem za potrebe državne statistike oziroma zaradi spremljanja ekonomskih gibanj na različnih ravneh (država, regija, občina, dejavnost). Glede na velikost družbe veljajo posebna pravila za zahtevani obseg javnih izkazov. Tako nekatere določbe ZGD dajejo možnost majhnim družbam, da javno objavijo zgolj zgoščene podatke iz izkaza stanja in izkaza poslovnega izida (Valentinčič, 2002, str. 1).

Moje mnenje je, da ta definicija verjetno ni bila narejena kot osnova za določitev kapitalskih potreb malih in srednjih družb. Po drugi strani je poudarek novega kapitalskega sporazuma na tveganju. Zato Baselski odbor MSP definira glede na njihove finančne sposobnosti in potrebe. Tako za definicijo Baselskega odbora ni relevantno število zaposlenih, saj ta lastnost podjetja ne vpliva na tveganje. Po ZGD je tako lahko majhno podjetje podjetje, ki izpolnjuje kriterija zaposlenih in aktive, vendar ne izpolnjuje kriterija prihodkov. Ravno ta kriterij je ključen za določanje finančnih sposobnosti in potreb podjetja. Osnovna logika novega sporazuma, ki dovoljuje nižje kapitalske zahteve za MSP je, da se manj zadolžujejo kot velika podjetja in da so izpostavljenosti banke do MSP bolj razpršene. Število zaposlenih po mojem mnenju ni dober kriterij za definicijo MSP. Podjetje, ki ima manj zaposlenih, ni bolj tvegano od podjetja, ki ima večje število zaposlenih.

Banka Slovenije ima diskrecijsko pravico, da določi, kateri kriterij bodo slovenske banke uporabile za določitev MSP. Po vsej verjetnosti ne bo obveljala niti definicija Basla II niti definicija ZGD. Po kriterijih Baselskega odbora bi zaradi majhnosti slovenskega trga skoraj vse družbe spadale v razred MSP, medtem ko kriteriji ZGD upoštevajo značilnosti podjetij, ki niso relevantne za določanje tveganja podjetja. Zato bo verjetno sprejeta definicija, ki bo upoštevala velikost neto prodaje, vendar bo meja nižja od 50 mio. €.

Ne glede na to, katera definicija bo obveljala, pa je razvidno, da srednja in mala podjetja predstavljajo pomemben delež slovenskih podjetij in zaposlujejo visoko število ljudi.

4.1 Struktura financiranja MSP v Sloveniji

Zelo težko je dobiti podatke o tem, kako se MSP financirajo v zgodnjih fazah, ker se večina financira z neformalnimi viri. Jasno je, da mala podjetja uporabljajo drugačne vrste financiranja kot velika. Imajo težji dostop do kapitalskih trgov, zato so lastniki sami glavni vir začetnega financiranja. Viri financiranja so odvisni od različnih dejavnikov (Glas et al., 2003, str. 3):

- Stopnja razvoja. Začetni kapital večinoma pridobijo iz notranjih virov, kasneje pa postanejo pomembnejši zunanji viri.
- Velikost podjetja. Večje je podjetje, težje se financira zgolj z lastnimi sredstvi, zato potrebuje zunanje vire.
- Gospodarska dejavnost, v kateri podjetje deluje. Nekatere dejavnosti temeljijo na opredmetenih sredstvih (angl. tangible assets), ki jih lahko podjetje uporabi kot zavarovanje za posojilo (angl. collateral).
- V nekaterih državah podjetja v ženskem lastništvu ali v lastništvu etnične manjšine težje pridobijo kapital.

4.1.1 Ustanavljanje podjetja in začetna faza razvoja

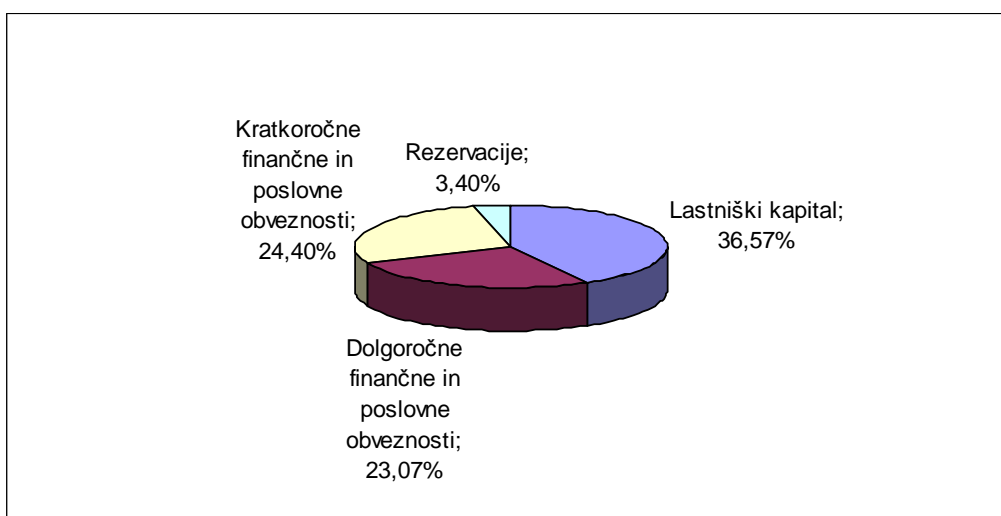
MSP imajo posebne potrebe po financiranju v zgodnji fazi razvoja, saj drugi investitorji redko delijo vizijo podjetja z lastnikom. MSP lahko povečujejo kapital le v sorazmerju s sredstvi in lastniki so večinoma nepripravljeni, da bi izkoristili zunanjelastniško financiranje (angl. equity finance), saj si želijo obdržati kontrolo nad podjetjem. V začetni fazi so komercialne banke nepripravljene na sodelovanje z MSP. V Sloveniji je to velik problem, saj so skladi tveganega kapitala manj razviti kot recimo v Ameriki in ostajajo poslovne banke pomemben vir financiranja. Banke težko ocenijo tveganje naložbe, saj v večini primerov nimajo izkušenj s podjetjem in je samo podjetje novo. V takem primeru banka odobri posojilo na podlagi zastavljenega premoženja, zavarovanja, ki ga pa večina podjetij v fazi ustanavljanja nima. Študija Barlett je nazorno pokazala, s katerimi sredstvi se ustanovijo podjetja. Več kot dve tretjini podjetij, zajetih v študijo, so ustanovili podjetniki večinoma (več kot 50%) z lastnimi sredstvi, 5% podjetij je pridobilo kapital od prihrankov družine in prijateljev in le 3% od bank. Okoli 5% podjetij je bilo ustanovljenih večinoma s sredstvi drugih podjetij. Več kot polovica podjetij ni imela nobenih izposojenih sredstev med obveznostmi. Zanimivo je, da je pri 85% podjetij več kot polovica sredstev lastnih in le 5% podjetij je bilo ustanovljenih popolnoma s tujim kapitalom (Bukvič, Bartlett, 2003, str. 163).

Iz študije je razvidno, da bančna posojila niso pomemben vir sredstev pri ustanavljanju MSP.

4.1.2 Obveznosti do virov sredstev MSP

Tudi po fazi ustanavljanja si srednja in mala podjetja težko zagotovijo stalen vir financiranja (Bukvič, Bartlett, 2003, str. 163). Določba 5. odstavka 61. člena ZGD daje malim družbam možnost, da za namene javnega poročanja združijo obveznosti iz financiranja in obveznosti iz poslovanja v eno postavko »finančne in poslovne obveznosti«, ločeno glede na ročnost do enega leta in nad enim letom. Za dolgoročni del teh obveznosti lahko predpostavimo, da je v večini sestavljen iz prejetih dolgoročnih posojil, torej finančnih obveznosti. Za kratkoročni del pa ne vemo, s kakšno kombinacijo obveznosti do dobavitelja in kratkoročnih bančnih posojil podjetje financira zaloge in terjatve do kupcev (Valentinčič, 2003, str. 3, 4).

Slika 4: Obveznosti do virov sredstev srednje velikih in malih družb

Vir: Ahčin, 2004; Lastni izračuni, 2004.

Na sliki 4 so predstavljene obveznosti do virov sredstev MSP v Sloveniji za leto 2003. Velik del dolgoročnih finančnih in poslovnih obveznosti je sestavljen iz bančnih posojil. Vidimo torej, da so leta 2003 vsaj 23% obveznosti do virov sredstev MSP predstavljala bančna posojila. Leta 2003 so mala podjetja vsaj 23% svojih sredstev financirala z bančnimi viri.

Tabela 4: Delež dolgoročnih poslovnih in finančnih obveznosti gospodarskih družb

	2000	2001	2002	2003
Male	15,08%	17,29%	19,02%	19,51%
Srednje	17,10%	18,03%	26,65%	29,24%
MSP (skupaj)	16,11%	17,64%	21,92%	23,07%
Velike	19,06%	21,25%	21,85%	20,67%

Vir: Ahčin, 2004; Lastni izračuni, 2004.

Tabela 4 nakazuje, da se je delež dolgoročnih obveznosti v celotnih obveznosti za vse velikosti gospodarskih družb povečeval od leta 2000 do leta 2003. Zanimiv je podatek, da so dolgoročne obveznosti MSP in velikih družb predstavljale približno enak delež vseh obveznosti do virov sredstev. Če predpostavimo, da so dolgoročne poslovne in finančne obveznosti večinoma sestavljene iz finančnih obveznosti in da so med finančnimi obveznostmi bančna posojila, vidimo, da so bančna posojila predstavljala pomemben vir financiranja za MSP v letih 2000 do 2003. Če bi torej Basel II povzročil poslabšanje posojilnih pogojev za MSP, bi bilo to za MSP v Sloveniji velik problem.

4.2 Odnos do slovenskih bank

Medtem ko vsako peto MSP v starih članicah EU navede dostop do financ kot problem za rast, je pomanjkanje kapitala največkrat izraženi problem za države v tranziciji. Zaradi pomanjkanja velikega privatnega premoženja v bivših socialističnih državah in omejenega privatnega varčevanja imajo potencialni podjetniki težave pri ustanavljanju podjetij in težave z razvojem dolgoročne stabilne finančne baze. Čeprav je Slovenija med državami v tranziciji (novimi članicami EU), najbolj razvita, MSP v Sloveniji navajajo podobne probleme pri financiranju kot podjetja na Poljskem, Madžarskem, Češkem in v Slovaški republiki (Glas et al., 2003, str. 5):

- visoke obrestne mere za bančna posojila,
- previsoke vrednosti vrednostnih papirjev, ki jih zahtevajo banke za zavarovanje,
- preveč birokratski pristop prijave,
- pomanjkanje informacij v banki o asistenci ali odklonjeni asistenci.

Za podrobnejšo predstavo problemov slovenskih MSP in odnos slovenskih bank do njih sem v naslednjem poglavju predstavil rezultate študije Barlett, Bukvič.

4.2.1 Empirični rezultati študije MSP v Sloveniji

Študija Bukvič, Barlett je bila izvedena leta 2001. Njen namen je bil identificirati kritične prepreke rasti MSP v Sloveniji. Študija se je omejila izključno na finančne prepreke. V študijo je bilo zajetih 200 slovenskih MSP. Rezultate sem vključil v svojo diplomsko delo, ker menim, da je pomembno identificirati glavne probleme pri financiranju MSP in nato razmisliti, če bo Basel II vplival na te probleme.

Tabela 5: Finančne prepreke slovenskih bank

Prepreka	Ni pomembna v %	Je pomembna v %
Visoka cena kredita, posojil	28,8	71,2
Visoke zahteve za zavarovanja	35,8	64,2
Previsoke bančne provizije	46,3	53,7
Birokratski postopki	52,0	48,0
Predolg čas pridobivanja kredita	60,0	40,0
Banke se ne zanimajo za mala podjetja	61,0	39,0
Pomanjkanje dostopa do lastniškega financiranja	63,8	36,2
Pomanjkanje pristopa do rizičnega kapitala	64,0	36,0
Stroški priprave poslovnega načrta	64,0	33,3
Odklonitev kreditiranja	77,6	22,4

Vir: Bartlett, Bukvič, 2003, str. 165.

V tabeli 5 so predstavljena mnenja anketiranih podjetij o pomembnosti določenih finančnih preprek. Največ anketiranih je označilo visoko ceno kreditov in posojil za pomembno prepreko pri rasti podjetja. Višina obrestne mere je odvisna od finančnega položaja kreditojemalca (glej poglavje 3.2), kvalitete zavarovanja in ne toliko od velikosti podjetja. Če torej podjetje pokaže dobre finančne indikatorje in lahko zagotovi dobro zavarovanje, si lahko zagotovi posojilo po najugodnejših pogojih komercialne banke (Bartlett, Bukvič, 2003, 165, 166).

Tabela 6: Odklonitev bančnega financiranja kot prepreka glede na velikost podjetja

Velikost	Odklon kreditiranja	
	Ni pomembno	Je pomembno
Mikro %	63,6%	36,4%
Zelo majhno	75,4%	24,6%
Majhno	93,5%	6,5%
Srednje	95,0%	5,0%
Število podjetij	156	45
Število podjetij v %	77,6%	22,4%

Vir: Bartlett, Bukvič, 2003, str. 172.

V zgornji tabeli so predstavljene značilnosti podjetij, ki so navedla odklonitev bančnega financiranja kot pomembno prepreko rasti. Razvidno je, da je ta dejavnik pomembnejši za majhna podjetja kot za srednja. Študija tako ugotavlja, da manjša podjetja težje dobijo kredit oz. posojilo od banke. Najpogostejši vzrok za to je, da so taka podjetja relativno mlada (6-10 let) in ne morejo zagotoviti primerne zavarovanja. Banke pri nas s takim podjetjem kljub njegovim dobrim načrtom poslovanja niso pripravljene sodelovati (Bartlett, Bukvič, 2003, str. 174).

5 Obravnava MSP danes v večji slovenski banki (banka X)

Ali bodo problemi slovenskih MSP zmanjšani z uvedbo novega kapitalskega sporazuma? Kapital v vseh slovenskih bankah se izračunava po sklepu o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic. Bistvo sklepa je, da je kapitalska ustreznost za vse vrste izpostavljenosti in komitentov več ali manj enaka. Glavni učinek novega kapitalskega sporazuma je sprememba upravljanja s tveganji. Kako bo to spremenilo količino kapitala in kako bo to vplivalo na glavno oviro financiranja MSP, ceno kreditov?

V Sloveniji smo imeli 31.12.2002 registriranih 20 bank, ki se različno pripravljajo na implementacijo novega kapitalskega sporazuma (ZBS, 2004). Nekatere bodo uporabile standardizirani pristop za ocenjevanje kreditnega tveganja, druge pa osnovni IRB pristop. Najprej si oglejmo, kako so MSP obravnavana v eni od večjih slovenskih bank sedaj in možne posledice po uvedbi novih baselskih standardov.

Izbral sem eno izmed večjih slovenskih bank in analiziral, kako v njej trenutno obravnavajo MSP. Pri ugotavljanju kreditnih tveganj se MSP obravnavajo enako kot velika podjetja. Razlika

je v tem, da se manjša podjetja bonitetno razvrstijo večinoma v podružnicah, ki imajo pooblastila za razvrščanje podjetij, če njihova velikost oz. izpostavljenost ne presega dogovorjene vsote. Večja podjetja oz. izpostavljenosti se razvrščajo v centrali na oddelku za upravljanje s tveganji. Po razvrstitvi in določitvi zgornje meje podjetja naprej obravnavajo skrbniki. Pri tem zopet velja, da manjša podjetja večinoma obravnavajo podružnice, večja pa center. Razvrstitev podjetja vpliva na oblikovanje rezervacij oz. pričakovane izgube (glej Pril. 3), medtem ko velikost kapitala predpiše Banka Slovenije in naj bi krila nepričakovane izgube (UL). Kapitalska ustreznost in donosnost se ugotavlja na ravni celotnega bančnega portfelja banke. Basel II predvideva večjo prilagoditev regulatornega kapitala dejanskemu tveganju. Tako se potrebna količina kapitala meri za posamezne naložbe na podlagi tipa naložbe in značilnosti komitenta. Trenutno v tej slovenski banki kot v večini slovenskih bank razvrstitev komitenta ne spreminja kapitalske zahteve, ampak vpliva na potrebno količino rezervacij in na obrestno mero za posamezno naložbo. Podjetja imajo torej enake kapitalske zahteve ne glede na tveganost naložbe oz. velikost komitenta (Interna gradiva banke X, 2004).

Banka X je ustanovila skupino, ki se pripravlja na uveljavitev novega kapitalskega sporazuma. Skupina je že opravila SIQIS¹¹ študijo in ugotovila, da se v primeru uporabe pristopa, ki temelji na internih bonitetah, kapitalske zahteve za kreditna tveganja zmanjšajo. Zaradi tega in zaradi povezanih stroškov so se odločili za pripravo na osnovni IRB pristop. Oglejmo si, kako bo banka X morala spremeniti obravnavo MSP po določitih novega kapitalskega sporazuma.

5.1 Razvrstitev komitentov, terjatev in določitev zgornjih mej zadolževanja

Namen razvrstitve je evidentiranje kreditnega tveganja za banko. Banka razvršča komitente in aktivne in zunajbilančne postavke (terjatve) v skupine glede na njihovo kvaliteto. Banka razvrsti vse komitente, ki zaprosijo za kredit, garancijo ali druge vrste naložb. Banka razvrsti tudi tiste komitente, ki so dolžniki banke zaradi neporavnanih nadomestil in stroškov za opravljene storitve. Razvrstiti je potrebno tudi garanta, avaliste, akceptante oziroma vse, ki jamčijo za obveznosti komitentov. Banka razvršča komitente na podlagi ocene vrednotenja komitentove sposobnosti vračila pogodbenih obveznosti do banke. Razvrstitev posamezne terjatve do komitenta se določi na osnovi bonitetne skupine komitenta in vrste oziroma kvalitete zavarovanja terjatve.

Merila za razvrstitev komitenta so naslednja (Interna gradiva banke X, 2004):

- ocena finančnega položaja dolžnika,
- zmožnost zagotovitve zadostnega denarnega pritoka za odplačilo dolga v prihodnosti,
- rednost poravnavanja dospelih obveznosti,
- deželno tveganje (pri terjatvah do tujih oseb).

Banka presoja deželno tveganje na podlagi priporočil Banke Slovenije, ki bodo pripravljena na podlagi ocen naslednjih institucij: Moody's, Standard & Poor's, IBCA, Slovenske izvozne

¹¹ Slovenska kvantitativna študija učinkov.

družbe in Centra za mednarodno sodelovanje in razvoj. Banka razvrsti komitenta v eno od petih bonitetnih skupin od A do E. Skupine predpisuje Banka Slovenije (glej Pril. 4). Banka bonitetni skupini doda bonitetni razred, kot je razvidno iz tabele 7. Bonitetni razred predstavlja razlikovanje razvrstitve znotraj bonitetne skupine in je med drugim tudi osnova za določitev višine aktivne obrestne mere. Bonitetni razred komitenta določa banka sama. S kombinacijo bonitetnih skupin in razredov dobimo osem različnih razvrstitev komitentov (Interna gradiva banke X, 2004).

Tabela 7: Bonitetne skupine in razredi banke X

Razvrstitev		
Bonitetna skupina	Bonitetni razred	Bonitetne točke
A	I	8
A	II	7
B	II	6
B	III	5
C	III	4
C	IV	3
D	IV	2
E	IV	1

Vir: Interna gradiva banke X, 2004.

Taka razvrstitev je merilo komitentovega kreditnega tveganja, na podlagi katerega se določi njegovo stopnjo rezervacij in obrestno mero. Vendar določena bonitetna skupina vsebuje prevelik razpon v kakovosti dolžnikov te skupine. Tudi če banka z bonitetnimi razredi razlikuje znotraj bonitetne skupine, je razpon v kakovosti dolžnikov še vedno velik. Tako imajo različno tvegani dolžniki podobno ali enako obrestno mero. Manj tvegani dolžniki niso zadosti cenjeni in obratno velja za bolj tvegane dolžnike. Zahtevani kapital je neodvisen od razvrstitve komitenta, kar pomeni, da ni pravega vpogleda v donosnost kapitala oziroma vloženih sredstev. Zato lastniki ne morejo uspešno oceniti donosnosti naložbe z že omenjeno enačbo RAROC, ki vsebuje tveganju prilagojen kapital (glej poglavje 3.2).

Novi kapitalski sporazum za IRB pristopa predlaga več bonitetnih razredov za podjetja. Banka naj bi razvrstila komitente v 6 do 9 bonitetnih razredov ter dodatna dva razreda za problematične naložbe. Posamezni bonitetni razred naj ne bi vseboval več kot 30% naložb. Posameznemu razredu se nato določi verjetnost neplačila (PD), ki je merilo kreditnega tveganja. Ta vrednost odraža značilnosti komitenta ne glede na to, kakšne naložbe so mu bile odobrene. Tako so različne naložbe komitenta deležne iste vrednosti verjetnosti neplačila kot komitent (International Convergence..., 2004, str. 84).

Značilnosti naložb oziroma njihovo izterljivost pa odraža izguba ob neplačilu (LGD), katerega dejanska vrednost je odvisna tudi od bančne politike pri odobravanju in izterjavi naložb, ter

zlasti od razpoložljivega zavarovanja. Banka nato te parametre uporabi za izračun kapitalskih zahtev za komitenta po formulah, ki jih predpisuje novi kapitalski sporazum.

5.2 Portfelj banke X

Razvrstil sem podjetja, do katerih je banka X izpostavljena, v segmente, ki jih določa Basel II¹². Vsi finančni podatki o portfelju veljajo za stanje banke na dan 31.12.2003. 36,5% skupne izpostavljenosti banke je bilo do podjetij. V tej številki niso upoštevani zavodi, ministrstva, s.p. in podobno, ki so predstavljali 3,7% celotne izpostavljenosti banke. Pri bonitetnih ocenah sem upošteval baselsko definicijo, da so neplačniki tisti komitenti, ki ne poravnajo svojih obveznosti v 90 dneh. Po sklepu Banke Slovenije so to komitenti v razredih D in E. Pri razvrstitvi v segmente sem upošteval definicijo MSP po Baslu oz. Evropski direktivi in po ZGD.

5.3.1 MSP po definiciji Basla II

Po številu je imelo slab procent podjetij, do katerih je bila banka X izpostavljena, prihodke iz prodaje nad 12 milijardami SIT oz. 50 mio. €. Ta podjetja so predstavljala 37% celotne izpostavljenosti do podjetij. Velika večina teh podjetij je bila razvrščena v najvišji bonitetni razred in prav nobeno ni bilo uvrščeno med neplačnike. V povprečju je bila izpostavljenost do banke X na sredstva podjetja enaka 7,2%. Kljub visokemu deležu izpostavljenosti teh podjetij je taka velikostna razdelitev podjetij za slovenski prostor nesmiselna. Naš ekonomski prostor je zelo majhen, zato ima velika večina podjetij prodajo nižjo od 50 mio. €. Korčno besedo bo imela Banka Slovenije, vendar obstaja velika verjetnost, da bo izbrala definicijo, ki je podobna definiciji ZGD.

5.3.2 MSP po definiciji Zakona o gospodarskih družbah

Tabela 8: MSP v portfelju banke X po definiciji Zakona o gospodarskih družbah

	Delež od vseh podjetij	Delež od skupne izpostavljenosti
MSP (podjetja)	14,5%	24,2%
MSP (mali dolžniki)	80,0%	7,8%
MSP (skupaj)	94,5%	32,0%
Velika podjetja	5,5%	68,0%

Vir: Lastni izračuni, 2004.

Po ZGD je bil delež velikih podjetij po številu in od skupne izpostavljenosti do podjetij večji kot po definiciji Basla II. Kar 96% terjatev je bilo razvrščenih v višja dva razreda in samo 1,5% terjatev je bilo v izostanku (angl. default). Povprečna izpostavljenost do banke X glede na povprečna sredstva je bila 8,5%. Pri razvrstitvi sem opazil, da imajo podjetja v slabših

¹² Podatke sem pridobil z dovoljenem pristojnih v banki X.

bonitetnih skupinah v povprečju manj sredstev, kapitala in zaposlenih kot podjetja v boljših bonitetnih skupinah.

Po definiciji ZGD, ki je milejša, predstavljajo MSP manj portfelja kot po baselski definiciji. Povprečna izpostavljenost na sredstva je bila 15,5%, kar dokazuje, da se MSP financirajo z bančnimi posojili banke X. Dejstvo, da je ta odstotek manjši pri velikih podjetjih, verjetno pomeni, da velika podjetja črpajo vire iz več bank, medtem ko to za MSP predstavlja prevelik strošek in se zato večinoma financirajo pri eni banki. Po številu je bilo 15,6% MSP v neplačilu (angl. default), medtem ko je bilo takih le 7,8% velikih podjetij. 6% terjatev MSP je bilo v bonitetnih razredih D in E v primerjavi z 1,5% velikih. Velika podjetja imajo torej boljše bonitetno razvrstitev od MSP. To potrjuje dejstvo, da pri MSP večkrat pride do neplačila obveznosti kot pri velikih podjetjih in je zato njihovo kreditno tveganje višje. Povprečna izpostavljenost na eno MSP je bila manjša kot povprečna izpostavljenost na eno veliko podjetje. To pomeni, da so bile naložbe v MSP bolj razpršene kot naložbe v velika podjetja. Tako podatki potrjujejo dejstva, da so MSP bolj tvegana, vendar so naložbe bolj razpršene. To je temeljna logika, ki opravičuje nižje uteži za izračun tveganega kapitala MSP.

Po Baslu imajo podjetja, ki imajo prodajo nižjo od 50 mio. €, v enačbi za izračun uteži kapitalsko olajšavo. Olajšava se povečuje z zmanjševanjem prodaje. Najvišja olajšava je pri podjetjih, ki imajo prodajo manjšo ali enako 5 mio. € (Basel II, 2004). V portfelju banke X je imelo kar 99% podjetji med MSP prihodke iz prodaje nižje od 5 mio. €. Zaradi nižjih kapitalskih uteži bi bila ta podjetja v povprečju deležna 20% kapitalske olajšave, če bi se obravnavala kot MSP in ne kot velika podjetja.

Iz zgornjih podatkov je razvidno, da je za banko X smiselno segmentirati MSP in jih obravnavati ločeno, saj so pri tem kapitalske zahteve za kreditna tveganja nižje, kot če bi jih obravnavali kot velika podjetja. Zaradi olajšav so MSP v rahlo privilegiranem položaju v primerjavi z velikimi podjetji. Podjetje, ki se obravnava kot MSP in ima enako bonitetno oceno in enako izračunano verjetnost neplačila (PD) kot podjetje, ki se obravnava kot veliko, ima nižje kapitalske zahteve za kreditno tveganje.

Poglejmo si še delež portfelja podjetij, ki bi bil lahko obravnavan kot izpostava do malih dolžnikov po baselskih kriterijih. 80% podjetij v celotnem portfelju podjetij ima skupno izpostavljenost pod 240 mio. SIT (1 mio. €) in se po definiciji ZGD uvršča med majhna podjetja. Predstavljajo 7,8% celotne izpostavljenosti. Razmerje med povprečno izpostavljenostjo in celotno izpostavljenostjo je 0,014%, kar pomeni, da izpolnjujejo baselski kriterij razpršenosti. Ta podjetja bi se torej lahko obravnavala kot izpostave do malih dolžnikov. Ta razred ima največjo razpršenost in najvišjo stopnjo neplačila. Višji je bonitetni razred, višji je povprečni kapital, število zaposlenih in sredstva podjetij. Ta podjetja so imela v povprečju slabšo bonitetno razvrstitev kot srednja in velika podjetja. V primeru, da bi se obravnavala kot izpostavljenosti do podjetij, bi se za veliko število podjetij povečala zahtevana količina kapitala za kritje kreditnega tveganja. Taka podjetja bi lahko banka izločila iz portfelja, saj predstavljajo

kapitalsko obremenitev. V primeru, da se obravnavajo kot izpostave do majhnih dolžnikov, pa so po Baslu olajšave večje in lahko banka slabša podjetja obdrži v portfelju.

5.3.4 Gibanje kapitalskih zahtev za MSP po uvedbi Basla II

V sodelovanju s projektno skupino Basel banke X sem ocenil gibanje kapitalskih zahtev za kreditna tveganja za MSP po uvedbi novega kapitalskega sporazuma. Na podlagi prehodnih matrik¹³ za obdobje 10 let (01.01.1994-01.01.2004) smo ocenili povprečne vrednosti PD za bonitetne razrede vseh treh segmentov komitentov, ki so pomembni za MSP. Kot neplačilo smo upoštevali prehod komitenta iz A, B in C razredov v D in E razred¹⁴. Za vse tri segmente smo predpostavili, da ni priznanih zavarovanj, zato je vrednost LGD 45%. Na podlagi pridobljenih podatkov sem izračunal spremembo kapitalskih zahtev za MSP po uvedbi Basla II. Zaradi zaupnosti podatkov so predstavljeni le nekateri rezultati. Z danimi rezultati lahko odgovorimo na kritike novega sporazuma in vidimo, če veljajo za banko X.

Tabela 9: Povprečna sprememba kapitalskih zahtev banke X za kreditna tveganja

Segment	Skupna sprememba kapitalskih zahtev za kreditna tveganja
Velika podjetja	-11,54%
MSP (podjetja)	-9,61%
MSP (mali dolžniki)	-25,49%
MSP (skupaj)	-13,48%

Vir: Lastni izračuni.

Rezultati so presenetljivo podobni rezultatom študije QIS3. V povprečju se bodo kapitalske zahteve za kreditna tveganja bolj zmanjšale za MSP kot za velika podjetja. Na podlagi tega podatka lahko zavržemo kritiko, da bodo banke več posojale velikim podjetjem.

Če primerjamo spremembo kapitalskih zahtev za izpostavljenosti MSP, ki se bodo obravnavale kot izpostavljenosti do podjetij pa vidimo, da se kljub nižjim utežem kapitalske zahteve zmanjšajo manj kot za izpostavljenosti, ki bodo obravnavane kot izpostavljenosti do velikih podjetij. To je posledica slabšega bonitetnega portfelja MSP in ker so posledično ocenjene vrednosti PD za bonitetne razrede višje. Glede na kapitalske zahteve za kreditna tveganja bo banka X rajši posojala večjim podjetjem kot MSP, ki se bodo obravnavala kot podjetja. Tako kot pri študiji QIS 3 ne moremo zavriniti kritike, da bodo banke rajši posojale večjim podjetjem kot MSP.

¹³ Matrika prehodov nam pove verjetnost, da bo komitent iz določenega kreditnega razreda v roku enega leta ostal v tem razredu oziroma prešel v drug bonitetni razred (Šturm, 2002a, str. 14).

¹⁴ Komitenti, razvrščeni v bonitetna razreda D in E, večino svojih obveznosti plačujejo z zamudo od 91-181 dni in se po definiciji novega kapitalskega sporazuma obveznosti smatrajo kot neplačilo. Po Baslu so izpostavljenosti v neplačilu in deležne 100% PD (International Convergence..., 2004, str 62).

Poudariti je treba, da v zgornjih rezultatih niso upoštevana zavarovanja, ki imajo po Baslu II pomembno vlogo pri zniževanju kapitalskih zahtev. Velika podjetja se zaradi večjega premoženja lažje zavarujejo in imajo kvalitetnejša zavarovanja od manjših podjetij. Z upoštevanjem učinkov zavarovanj bi bila razlika med kapitalskimi zahtevami za velika in MSP še večja.

Tako kot pri rezultatih študije QIS3 bodo izpostavljenosti do MSP v banki X, ki bodo obravnavane kot izpostavljenosti do malih dolžnikov, imele najnižje kapitalske zahteve za kreditna tveganja. Tako bo prišlo do selitve naložb v sektor malih dolžnikov. Obravnava izpostavljenosti do MSP kot izpostavljenosti do malih dolžnikov zvišuje donosnost kapitala. Z vidika upravljanja s tveganji pa lahko prinese probleme. Basel II zahteva, da se izpostavljenosti do malih dolžnikov obravnavajo v homogenih skupinah in ne individualno. Individualna obravnava je seveda bolj kvalitetna. Vendar pa standardi ne prepovedujejo vsaj delne individualne obravnave malih dolžnikov, kar pomeni, da lahko Banka Slovenije banki X prizna individualno obravnavo teh podjetij pri določanju PD ter nato obravnavo v okviru homogene skupine za izračun LGD. Ob ustreznem sodelovanju med Banko Slovenije in banko X ta selitev naložb ne bi smela predstavljati večjega problema (glej poglavje 3.3).

Kapitalske zahteve se ne bodo znižale za vse terjatve v portfelju. Po uvedbi kapitalskega sporazuma bodo tako kapitalske zahteve za kreditna tveganja prilagojene ocenjenemu tveganju. Zato bodo imele naložbe s slabšo bonitetno oceno višje kapitalske zahteve kot po sedanjih standardih, naložbe z dobro oceno pa nižje kapitalske zahteve. Pri banki X, ki bo uporabljala osnovni IRB pristop, bo imel vsak segment komitentov svojo enačbo za izračun kapitalskih zahtev. Zato so tudi vrednosti PD, kjer se kapitalske zahteve povečajo glede na stare standarde, različne.

Tabela 10: Mejne vrednosti PD

Segment	Vrednost PD kjer se kapitalske zahteve za kreditna tveganja povečajo glede na obstoječi sporazum
Velika podjetja	1,26%
MSP (podjetja)	3,31%
MSP (mali dolžniki)	19,86%

Vir: Lastni izračuni na podlagi enačb [4], [5] in [6], str. 9,10 in 13.

Banka X ima komitente trenutno razvrščene v pet bonitetnih razredov, ki smo jim ocenili povprečne vrednosti PD. Ker bodo komitenti po implementaciji razvrščeni v več bonitetnih razredov kot sedaj, ne moremo izračunati, kolikšnemu številu MSP se bodo kapitalske zahteve povečale. Predvsem bonitetna razreda A in B vsebujeta več kot 30% vseh izpostavljenosti, česar novi kapitalski sporazum ne dovoljuje. Tako bosta ta dva bonitetna razreda razbita na več razredov z različnimi vrednostmi verjetnosti neplačila in posledično različnimi kapitalskimi zahtevami.

V segmentu velikih podjetij se bodo kapitalske zahteve zmanjšale za večino komitentov, ki so sedaj razvrščeni v bonitetni razred A, in tudi za nekatere, ki so razvrščeni v bonitetni razred B. Tudi pri MSP (podjetja) se bodo kapitalske zahteve zmanjšale za večino A razvrstitev in za nekatere B razvrstitve. Za MSP (mali dolžniki) se bodo kapitalske zahteve zmanjšale za večino A in B razvrstitev in za nekatere C razvrstitve.

V tabeli 9 nisem upošteval operativnih tveganj in zavarovanj. Kapitalske zahteve za operativna tveganja zvišujejo celotni potrebni kapital, medtem ko zavarovanja potrebni kapital znižujejo. Banka X je z enostavnim pristopom ocenila, da bo kapital za kritje operativnih tveganj predstavljal okoli 9% celotnega kapitala. Če primerjamo ta podatek z izračuni gibanja kapitalskih zahtev v tabeli 9, vidimo, da se v povprečju kapitalske zahteve za MSP (podjetja) in velika podjetja ne bodo bistveno spremenile, medtem ko bodo mali dolžniki v povprečju deležni nižjih kapitalskih zahtev.

Posojila podjetjem, ki se jim bodo povečale kapitalske zahteve, se ne bodo nujno podražila. Cena je odvisna od strategije banke. Kljub temu bo banka zaradi natančnejšega prilagajanja kapitala kreditnemu tveganju lahko izračunala donosnost kapitala za vsako posamezno naložbo. Če sklepamo, da bodo zahtevale enako donosnost za vsako naložbo, bodo podjetja z nižjo kapitalsko zahtevo plačala za kredit manj kot podjetja, ki bodo imela višje kapitalske zahteve.

Na primeru dveh hipotetičnih podjetij si pogledajmo, kako ju bo banka X kapitalsko obravnavala in kakšna je povezava med zahtevano stopnjo donosnosti kapitala in obrestno mero.

5.4 Primer podjetij

Banka X obrestne mere podjetij oblikuje glede na bonitetni razred komitenta, kar pomeni, da imajo bolj tvegani komitenti praviloma višje obrestne mere. Vendar pa se kazalci, ki bi omogočili ugotavljanje dejanske ustreznosti kompenzacij za tveganje, ne izračunavajo, zato bi bila smiselna uvedba kazalca RAROC, ki bi omogočil postavljanje ustreznih marž glede na tveganje in morebitno znižanje obrestnih mer za manj tvegane komitente. Seveda pa je pogoj za njegov izračun vzpostavitev naprednega IRB pristopa v banki. Enačba RAROC bo omogočila, da bo banka za tveganja ustrezno poplačana. Banka X je vzporedno s pripravami na novi kapitalski sporazum razvila kazalnik RAROC, da bi čim bolj prikazoval odnos med tveganjem in zahtevano donosnostjo naložbe (Interna gradiva banke X, 2004).

$$\text{RAROC} = \frac{\text{prih.} - \text{str.} - \text{EL}}{K} + i_n \quad \text{EL} = \text{pričakovana izguba} \quad [8]$$

RAROC = tveganju prilagojen donos na kapital

prih. = premija za tveganje

str. = stroški obravnave

K = tvegani kapital

i_n = obrestna mera za netvegano naložbo

Zgornja enačba nakazuje, da je kapital namenjen pokrivanju tveganj. V primeru, da je naložba netvegana, se kapital ne oblikuje, zato se zahteva nižja obrestna mera (obrestna mera za netvegano naložbo). Prihodek predstavlja maržo za tveganje, pričakovana izguba je v tem kazalniku opredeljena kot strošek in se po novih standardih izračuna kot zmnožek verjetnosti neplačila (PD) in izguba ob neplačilu. Tvegani kapital se izračuna po enačbi, ki jo predpisujejo novi standardi. Stroški so stroški, ki nastanejo zaradi same naložbe. Banka X v stroške ne vključuje stroškov financiranja, ampak stroške obravnave naložbe. Moje mnenje je, da so stroški financiranja neodvisni od naložbe. Odvisni so od bonitete banke in so enaki za vse naložbe. Marža za tveganje krije zahtevano stopnjo donosa kapitala, stroške lastniškega kapitala, stroške obravnave in pričakovano izgubo. Ob uvedbi novih standardov bo izračun tveganega kapitala zagotovil ustrezno razmerje med donosnostjo in tveganostjo naložb, kar bo omogočilo postavljanje cen oz. marž tako, da bo vsaka naložba dosegla minimalno predpisano vrednost RAROC. Minimalno predpisano vrednost RAROC lahko zahtevajo lastniki banke.

Za praktični prikaz, kako bo banka X lahko izračunala kapitalske zahteve za določeno MSP, sem vzel dve hipotetični podjetji, ki se po definiciji ZGD uvrščata med majhna in srednje velika podjetja. Z uporabo enačbe RAROC sem nato izračunal zahtevano maržo za tveganje. Pri izračunih sem upošteval naslednje predpostavke:

- Obe podjetji želita najeti kredit za 100.000 EUR od banke X.
- Podjetji imata prihodke od prodaje nižje od 5 mio. EUR.
- Razlikujeta se po verjetnosti neplačila terjatve. Podjetje A ima PD enak 0,30%, podjetje B pa 10%.
- Zahtevana stopnja donosa na kapital za lastnike je 12,5%.
- Stroški obravnave so enaki 1% naložbe.
- Za netvegano obrestno mero sem vzel realno donosnost slovenske 10 letne obveznice RS50 avgusta 2004 (2,2%); (lastni izračun).
- Kot tvegani kapital sem upošteval samo kapital za kreditna tveganja.
- Pričakovano izgubo sem izračunal kot $PD \times LGD$.

- Pri izračunih nisem upošteval davka.

5.4.1 Obravnava danes

Po trenutni veljavni zakonodaji bi banka izračunala kapitalske zahteve za podjetij A in B na naslednji način (Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, 2001):

Kapitalske zahteve za A = višina posojila × zahtevani kvocient kapitala

$$K_A = 100.000 \times 0.08 = 8.000 \text{ EUR}$$

Kapitalske zahteve za B so enake kot za A, saj po trenutni zakonodaji boniteta komitenta ne vpliva na kapitalske zahteve.

$$K_B = 100.000 \times 0.08 = 8.000 \text{ EUR}$$

V izračunih sem K izrazil kot razmerje med zahtevanim kapitalom in višino naložbe. Za izračun zahtevane marže za tveganje sem uporabil enačbo RAROC. Če enačbo preuredimo, dobimo:

$$\text{Prih} = K \times (\text{RAROC} - i_n) + \text{EL} + \text{str.} \quad ; \quad \text{EL} = \text{PD} \times \text{LGD} \quad [9]$$

$$\text{Prih}_{.A} = 8\% \times (12,5\% - 2,2\%) + 1,14\% = 1,96\% \quad ; \quad \text{EL}_A = 0,3\% \times 45\% = 0,14\%$$

$$\text{Prih}_{.B} = 8\% \times (12,5\% - 2,2\%) + 5,50\% = 6,32\% \quad ; \quad \text{EL}_B = 10\% \times 45\% = 4,50\%$$

Marža za tveganje je za podjetje B višja kot za podjetje A zaradi višjih pričakovanih izgub. V primeru, da sta kredita podjetij zavarovana, sem predpostavil, da je izguba ob neplačilu enaka 30%. To ne vpliva na kapitalsko zahtevo, vpliva pa na maržo za tveganje, saj se pričakovana izguba zmanjša.

$$\text{Prih}_{.A} = 1,91\%$$

$$\text{EL}_A = 0,3\% \times 30\% = 0,09\%$$

$$\text{Prih}_{.B} = 4,82\%$$

$$\text{EL}_B = 10\% \times 30\% = 3\%$$

5.4.2 Možna obravnava podjetij po implementaciji IRB pristopa

Prva možnost je, da bo banka obravnavala MSP A in B kot izpostavljenosti do podjetij. V tem primeru bo uporabila enačbo [4] na strani 9 za izračun kapitalske zahteve in enačbo [9] na strani 37 za izračun zahtevane marže za tveganje.

Druga možnost je, da bo banka obravnavala MSP A in B kot izpostavljenosti do malih dolžnikov. V tem primeru bo banka uporabila enačbo [6] na strani 13 za izračun kapitalske zahteve in enačbo [9] za izračun marže za tveganje.

Kot tretjo možnost sem upošteval, da sta MSP A in B zavarovani. To vpliva na vrednost LGD, ki se zniža s 45% na 30%. Nižji LGD vpliva na zahtevano količino kapitala in obrestno mero. Rezultati teh možnosti so predstavljeni v tabeli 11.

Tabela 11: Zahtevani kapital in zahtevana marža za tveganje za obravnavana podjetja

Podjetje	LGD (v %)	Obravnava	Zahtevani kapital (K) v EUR	Zahtevana marža za tveganje (v %)	Sprememba zahtevane marže za tveganje v odstotnih točkah*	
A	45	Basel I	8000	1,96	/	
B	45		8000	6,32	/	
A	30		8000	1,91	/	
B	30		8000	4,82	/	
A	45	Basel II MSP (podjetje)	3432	1,48	-0,48	
B	45		11721	6,69	+0,37	
A	30		2288	1,32	-0,59	
B	30		7814	4,80	-0,02	
A	45		Basel II MSP (mali dolžniki)	1903	1,33	-0,63
B	45			6043	6,12	-0,20
A	30			1269	1,22	-0,69
B	30			4029	4,41	-0,41

* Izračunana je sprememba marže za tveganje glede na maržo, ki bi veljala, če bi banka za izračun zahtevanega kapitala za kreditno tveganje uporabljala današnjo zakonodajo.

Podrobnejši prikaz izračunov zahtevanega kapitala in marž za tveganje je predstavljen v prilogi 5.

Vir: Lastni izračuni.

V primeru, da bo banka obravnavala podjetji A in B kot izpostavljenosti do podjetij, se bodo kapitalske zahteve za nezavarovani kredit pri podjetju A zmanjšale, za podjetje B pa povečale. Povečanje zahtevanega kapitala pomeni tudi povečanje marže za tveganje, medtem ko zmanjšanje zahtevanega kapitala pomeni znižanje marže za tveganje. V tabeli je prikazan tudi pomemben vpliv zavarovanj na kapitalske zahteve in marže za tveganje. V primeru, da sta kredita zavarovana, se pri obeh podjetjih kapitalske zahteve in marže za tveganje znižajo v primerjavi z današnjo zakonodajo.

V primeru, da sta komitenta obravnavana kot mala dolžnika, se jima kapitalski zahtevi in marže za tveganje znižajo bolj, kot če sta obravnavana kot podjetji. Če je naložba zavarovana, sta podjetji deležni najnižje kapitalske zahteve in marže za tveganje.

Končna obrestna mera posojila se oblikuje tudi na podlagi marže za tveganje. Zato lahko zaključimo, da se bo obrestna mera posameznega posojila gibala sorazmerno z zahtevano maržo za tveganje. Iz tabele 11 je razvidno, da novi kapitalski sporazum omogoča zelo različno obravnavo MSP. Za MSP B, ki je nekoliko slabše bonitete od MSP A, je zelo pomembno, da ne

vzame kredita pri banki, ki ga bo obravnavala kot izpostavljenost do podjetja. V tem primeru se MSP B poveča zahtevana količina kapitala in obrestna mera. Za obe MSP je najbolje, da najameta kredit pri banki, ki ju bo obravnavala kot mala dolžnika, in da kredit zavarujeta z ustreznim premoženjem.

6 Ostale banke v Sloveniji

Banke v Sloveniji se različno pripravljajo na prihod novih standardov. Banka Slovenije je leta 2003 izvedla študijo SIQIS, v kateri je bilo zajetih 22 bank in hranilnic v slovenskem prostoru.

6.1 Standardizirani pristop

V študiji SIQIS je kar šest bank navedlo, da bodo uporabljale standardizirani pristop za ocenjevanje kreditnih tveganj. To število se bo po vsej verjetnosti povečalo, saj 9 bank še ni sprejelo odločitve glede izbire pristopa za izračun kapitalskih zahtev za kreditna tveganja. Tudi nekatere banke, ki so se odločile za naprednejše pristope, verjetno ne bodo uspele izpolniti vseh kriterijev za uporabo teh pristopov in bodo zato vsaj na začetku uporabljale standardizirani pristop. Pri standardiziranem pristopu je pomemben problem pomanjkanje zunanjih bonitetnih ocen podjetij. Kar 59% anketiranih bank trenutno ne uporablja bonitetnih ocen zunanjih agencij, vendar baselski sporazum to zahteva (International Convergence..., 2004, str. 10). V prihodnosti se bo za banke, ki bodo uporabljale standardizirani pristop, pomen zunanjih bonitetnih agencij povečal in tudi slovenska MSP, ki bodo želela izkoristiti kapitalske olajšave standardiziranega pristopa, bodo naročila oceno zunanje agencije (Rubin et al., 2004, str. 1-25).

6.2 Odnos do malih dolžnikov

Zanimiv je tudi odnos slovenskih bank do malih podjetij. Slovenske banke ocenjujejo, da so majhna podjetja bolj tvegana od velikih podjetij, kar dokazuje tudi podatek, da večina bank težje in v manjši meri izterja dolg ravno od majhnih podjetij. Zanimivo je, da se kar 14 bank strinja z obstoječo višino minimalno potrebnega kapitala za terjatev do majhnih podjetij v višini 8% kapitala, kar pomeni, da 75% predlagana utež v Baslu II po mnenju naših bank ne bi pokrila tveganja nepričakovanih izgub iz naslova terjatev do teh dolžnikov. Majhna podjetja naše banke v glavnem definirajo v skladu z ZGD, torej glede na število zaposlenih in letno prodajo. Velikost izpostave do bank pa ni pomemben kriterij (čeprav je to kriterij po Baslu II). V nasprotju z banko X večina bank ugotavlja, da je portfelj majhnih podjetij kar skoncentriran, saj povprečna izpostavljenost do majhnega podjetja znaša dobre 4% skupne izpostavljenosti (Basel II priporoča mejo zadostne razdrobljenosti tega portfelja pri 0,2%). Tri banke celo navajajo, da je njihov portfelj do majhnih dolžnikov bolj skoncentriran od portfelja velikih podjetij (Rubin et al., 2004, str. 1-25).

7 Vloga Banke Slovenije pri obravnavi srednje velikih in malih podjetij po Baslu II

Banka Slovenije ima pravico v določeni meri prilagoditi nove standarde domačemu finančnemu prostoru. Pravice, ki so pomembne za obravnavo MSP, so (International Convergence..., 2004, str. 1-250):

- Kako banke definirajo MSP.
- Imajo pravico določiti vrednost M (efektivna dospelost).
- Podjetjem, ki se obravnavajo kot mali dolžniki, lahko Banka Slovenije prizna individualno obravnavo pri določanju verjetnosti neplačila (PD) ter nato obravnavo v okviru homogenega razreda za izračun LGD.
- Bankam, ki uporabljajo enega izmed pristopov IRB, lahko določi število potrebnih bonitetnih razredov.
- Lahko določi, da banki ni treba uporabljati zahtevne metodologije za določanje operativnih tveganj.
- Pri standardiziranem pristopu ima pravico določiti večje uteži od predpisanih po Baslu.

Te pravice zelo vplivajo na določanje kapitalskih zahtev za MSP. Glavna skrb nacionalnega regulatorja naj bi bila varnost finančnega sistema, s katero dosežejo zaupanje udeležencev. Spodbujati razvoj MSP z neutemeljenimi kapitalskimi olajšavami ni v interesu Baselskega odbora niti Banke Slovenije. V primeru, da pride do neplačila komitentov in poslovna banka ob tem nima ustrezne višine rezervacij in kapitala, lahko banka utрпи veliko škodo. Zato pričakujem, da bo Banka Slovenije pri uresničevanju diskrecijske pravice ravnala konservativno. Trenutno se Banka Slovenije pripravlja na uvedbo novega kapitalskega sporazuma z obveščanjem bank o posledicah in z izvajanjem različnih študij (kot je SIQIS). Na podlagi teh študij se bo odločila o svojem stališču do zgoraj naštetih pravic. Moje mnenje je, da lahko Banka Slovenije slovenskim MSP pomaga tako, da jih obvešča o značilnostih novega kapitalskega sporazuma. Tako bodo MSP pripravljena na novosti, ki jih prinaša Basel II in jih bodo znala tudi izkoristiti.

SKLEP

V diplomskem delu sem prikazal, da so majhna in srednje velika podjetja pomemben segment slovenskega gospodarstva. Za slovenska MSP so bančna posojila eden od glavnih virov pokrivanja obveznosti do virov sredstev in zagotavljanja ustrezne rasti. Zato je pomembno, da se z uvedbo novega kapitalskega sporazuma ne poslabša financiranje MSP.

Namen novih standardov je, da imajo banke toliko regulatornega kapitala, kolikor imajo tvegani portfelj. Basel II ponuja tri pristope za določanje kapitalskih zahtev za kreditna tveganja.

Nekatere slovenske banke nameravajo uporabljati standardizirani pristop za izračun kapitalskih zahtev za kreditna tveganja. Pri standardiziranem pristopu se lahko izpostavljenosti do MSP obravnavajo kot izpostavljenosti do malih dolžnikov ali kot izpostavljenosti do podjetij. Rezultati študije QIS3 nakazujejo, da se pri standardiziranem pristopu kapitalske zahteve za kreditna tveganja za MSP ne bodo bistveno spremenile. Kljub temu lahko ta pristop prinese kapitalske olajšave za posamezna MSP. Pri izpostavljenosti MSP, ki se obravnavajo kot izpostavljenosti do podjetij, so kapitalske zahteve odvisne od bonitetne ocene MSP. Za MSP, ki ima slabo bonitetno oceno, se bodo kapitalske zahteve povečale in obratno za MSP, ki ima dobro bonitetno oceno. Tako kot drugje v Evropi obstaja v Sloveniji problem, da večina MSP nima zunanje bonitetne ocene. Za ta podjetja se kapitalske zahteve za kreditna tveganja ne bodo spremenile.

Podobno kot standardizirani pristop omogočata pristopa IRB obravnavo izpostavljenosti MSP v razredu malih dolžnikov ali v razredu podjetij. S konkretnimi podatki večje slovenske banke (banke X) sem ocenil, kako bi se spremenil položaj MSP, če bi banka X uvedla osnovni pristop IRB. Za MSP, ki so komitenti banke X, bi se ob uvedbi osnovnega pristopa IRB kapitalske zahteve za kreditna tveganja zmanjšale. V povprečju bi se kapitalske zahteve za izpostavljenosti MSP, ki bi se obravnavale kot izpostavljenosti do podjetij, zmanjšale za manj kot kapitalske zahteve za izpostavljenosti do velikih podjetij. Zato je možno, da bo banka X rajši posojala večjim podjetjem. Za izpostavljenosti do MSP, ki bi se obravnavale kot izpostavljenosti do malih dolžnikov, bi se v povprečju kapitalske zahteve za kreditna tveganja najbolj zmanjšale. Zato bo banka X verjetno vse izpostavljenosti MSP, ki izpolnjujejo pogoje, obravnavala kot izpostavljenosti do malih dolžnikov.

V povprečju uvedba novega kapitalskega sporazuma torej ne bo poslabšala financiranja MSP, ki so komitenti banke X. V diplomskem delu sem prikazal tudi, kako bi lahko banka X komitente, ki bodo deležni nižjih kapitalskih zahtev, nagradila z nižjo obrestno mero.

Po uvedbi Basla II bo torej za posamezno slovensko malo ali srednje podjetje pomembno, pri kateri banki bo vzela kredit. Če bo podjetje najelo kredit pri banki X, bo pomembno, v kateri razred komitentov ga bo razvrstila in kakšno bonitetno oceno mu bo dodelila. Najugodnejše posojilne pogoje bo doseglo, če ga bo banka X razvrstila v najvišji bonitetni razred in izpostavljenost do tega MSP obravnavala kot izpostavljenost do malih dolžnikov.

Literatura:

1. A New Capital Adequacy Framework. Basel : Basel Committee on Banking Supervision, 1999. 62 str.
2. Ade Benjamin et al. : Consequences for Small and Medium Sized Enterprises (SME) and the Presentation of Political Options for the Implementation. Frankfurt am Main : Hochschule fuer Bankwirtschaft, 2003. 53 str.
3. AJPES: Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Republiki Sloveniji. Ljubljana : AJPES, 2004. 36 str.
4. Bartlett Will, Bukvič Vladimir: Financial Barriers to SME growth in Slovenija. Economic and Business Review, Ljubljana, 5(2003), 3, str. 161-181.
5. Caruana Jaime: Consequences of Basel II for SME's. BIS Review, Basel, 2003, 32, str. 1-3. [URL: <http://www.bis.org/review/r030714d.pdf>].
6. Dimovski Vlado, Gregorič Aleksandra: Temelji bančništva. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2000. 181 str.
7. Glas Miroslav et al.: Slovenian Experiences with the SME Financing. Ljubljana : Raziskovalni center Ekonomske fakultete, 2003. 21 str.
8. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. Basel : Basel Committee on Banking Supervision, 2004. 228 str.
9. Ivanović Aleksandar: Interni rating v bankah po Baslu II. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2003. 43 str.
10. Koch Timothy: Bank Management. 4th edition. Fort Worth : The Dryden Press Series in Finance, 2000. 968 str.
11. Potential Modifications to the Committee's Proposals. Basel : Basel Committee on Banking Supervision, 2001. 6 str.
12. Quantitative Impact Study 3 - Overview of Global Results. Basel : Bank for International Settlement, 2003. 33 str.
13. Review of Capital Requirements for Banks and Investment Firms. Brussels : European Commission, 2004. 49 str.

14. Rubin Saša: Kvantitativna študija učinkov novega kapitalskega sporazuma - Tuje izkušnje in domača pričakovanja. Ljubljana : Banka Slovenije, 2003. 11 str.
15. Rubin Saša: Analiza SIQIS vprašalnika. Ljubljana : Banka Slovenije, 2004. 25 str.
16. Stevčevska Klavdija: Kritika uvajanja novega kapitalskega sporazuma za banke. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 47 str.
17. Supplementary Information on QIS 3. Basel : Bank for International Settlements, 2003. 16 str.
18. Šturm Katja: Interni modeli upravljanja kreditnih tveganj. Magistrsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 98 str., 7 pril.
19. The New Basel Capital Accord. Basel : Basel Committee on Banking Supervision, 2001. 133 str.
20. Update on the New Basel Capital Accord. [URL: <http://www.bis.org/press/p010625.htm>], 25.6.2001.
21. Valentinčič Aljoša: Stroški in koristi obstoječega sistema zbiranja in objavljanja računovodskih izkazov majhnih družb. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2003. 8 str.
22. Zavodnik Evgenij, Šušterič Marjetka: Priprava slovenskih bank na spremembe kapitalskega sporazuma- Basel II. Bančni vestnik, Ljubljana, 52(2003), 11, str. 33-41.
23. Zavodnik Evgenij: Mali dolžniki in Basel II. Bančni vestnik, Ljubljana, 53(2004), 6, str. 46-49.

Viri:

1. Ahčin Anica. AJPES: Elektronsko sporočilo, 1.12.2004.
2. Banka Slovenije. [URL: <http://www.bsi.si/html/basel2/default.htm>], 7.5.2004.
3. Basel II skozi čas. Banka Slovenije.
[URL: http://www.bsi.si/html/basel2/07_casovnica/casovnica.htm], 12.5.2004.
4. BIS. [URL: <http://www.bis.org/index.htm>], 3.4.2004.
5. But Doubts Remain. Global Risk Regulator.
[URL: <http://www.globalriskregulator.com/archive/index.htm>], 1.3.2004.
6. Devizni tečaji. Banka Slovenije. [URL http://www.bsi.si/html/financni_podatki/arhiv/], 18.11.2004.
7. Finc Aljaž et al.: Vpliv vpeljave novega kapitalskega sporazuma na konkurenčne prednosti slovenskih bank. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 107 str.
8. Interna gradiva banke X, 2004.
9. Krašovec Tadej: Proces odobravanja posojil in Basel II: Gradivo za izobraževanje v okviru ZBS. Ljubljana : ZBS, 2004. 16 str.
7. Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 24/02).
8. Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 85/02).
9. Šturm Katja: Obravnava kreditnih tveganj v novih baselskih standardih. Ljubljana : Oddelek za kreditne analize, 2002a. 23 str.
10. The European Commission – Regulatory Capital.
[URL: http://www.europa.eu.int/comm/internal_market/regcapital/index_en.htm], 24.10.2004.
11. Združenje bank Slovenije.
[URL: http://www.zbs-giz.si/slo/bancni_sektor/number_of_financial_institutions.htm], 6.8.2004.
12. Zakon o gospodarskih družbah (Uradni list RS, št. 45/01).

SLOVAR TUJIH IZRAZOV IN KRATIC

AJPES = Agencije za javnopravne evidence in storitve

BIS (Bank for International Settlements) = Banka za mednarodno poravnavo

cherry picking = izbiranje boljših bonitet

corporate exposures = izpostavljenosti do velikih podjetij

default = neplačilo obveznosti

EAD (exposure at default) = izpostavljenost v trenutku neplačila dolga

EL (expected loss) = pričakovana izguba

LGD (loss given default) = izguba ob nastopu neplačila dolga

M (effective maturity) = efektivna stopnja dospelosti

MSP = majhna in srednje velika podjetja

PD (probability of default) = verjetnost neplačila dolga

pool = homogeni razred

QIS (quantitative impact study) = kvantitativna študija učinkov novega kapitalskega sporazuma

RAROC (risk adjusted return on capital) = tveganju prilagojen donos kapitala

retail exposures = izpostavljenosti do malih dolžnikov

risk mitigation technics = tehnike zmanjševanja tveganj

S (sales) = celotni prihodki od prodaje

SIQIS = slovenska kvantitativna študija učinkov novega kapitalskega sporazuma

TPA = tveganju prilagojena aktiva

UL (unexpected loss) = nepričakovana izguba

use test = Test, ki preverja, da se izpostavljenosti do MSP, ki so uvrščene v razred malih dolžnikov, obravnavajo v vseh pogledih kot izpostavljenosti do prebivalstva.

Priloga 1: Kapital banke

Kapital ima več namenov: je trajen vir denarnih sredstev banke in prihodkov delničarjev, omogoča kritje prevzetih tveganj in nastalih izgub in je osnova za nadaljno rast poslovanja banke. Kapitalske zahteve, predpisane s strani bančnih nadzornikov, morajo biti določene smotrnno. Količinsko morajo te zahteve odsevati tveganja, ki jih banke prevzemajo, vsebinsko pa določiti sestavine kapitala, primerne za kritje bančnih tveganj. Baselski standardi in smernice Evropske unije obravnavajo kapital zelo podobno. Kapital banke mora biti sestavljen iz temeljnega in dodatnega kapitala, pri čemer mora temeljni kapital obsegati vsaj polovico celotnega kapitala. Bistveni sestavini kapitala banke sta osnovni kapital in rezerve banke, ki tvorita kapital 1. reda ali temeljni kapital. V izračunu kapitala štejejo banke tudi druge sestavine kot kapital 2. reda ali dodatni kapital, vendar v okviru določenih pogojev in omejitev (Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, 2002).

Temeljni kapital (Tier 1) banke je sestavljen iz:

- vplačanega osnovnega kapitala, vendar brez vplačanega osnovnega kapitala na podlagi zbirnih (kumulativnih) prednostnih delnic,
- rezerv banke,
- prenesenega dobička prejšnjih let in
- rezervacij za splošna bančna tveganja.

Odšteje pa se:

- odkupljene lastne delnice,
- neopredmetena dolgoročna sredstva banke in
- prenesena izguba in izguba tekočega leta.

Dodatni kapital (Tier 2) sestavljajo:

- znesek osnovnega kapitala, vplačanega na podlagi zbirnih (kumulativnih) prednostnih delnic,
- podrejeni dolžniški instrumenti, to so hibridni instrumenti in podrejeni dolg.

Za izračun kapitala banke se seštevek temeljnega kapitala in dodatnega kapitala zmanjša za:

- naložbe banke v delnice oziroma podrejene dolžniške instrumente drugih bank oziroma drugih finančnih organizacij, v kapitalu katerih je banka udeležena z več kot 10%, in druge naložbe v te osebe, ki se pri ugotavljanju kapitalske ustreznosti teh oseb upoštevajo v izračunu njihovega kapitala, in
- naložbe banke v delnice oziroma podrejene dolžniške instrumente drugih bank oziroma drugih finančnih organizacij, ki niso osebe iz prejšnje točke, v obsegu, ki presega 10% kapitala banke.

Priloga 2: Zajem podatkov pri AJPES

Gospodarske družbe morajo v skladu z Zakonom o gospodarskih družbah za potrebe državne statistike oziroma zaradi spremljanja ekonomskih gibanj na različnih ravneh (država, regija, občina, dejavnost) predložiti podatke iz letnih poročil na poenotениh obrazcih.

Za leto 2003 je AJPES do 1. aprila 2004 predložila podatke iz letnih poročil 39.837 gospodarskih družb. Na podlagi teh podatkov je AJPES izdelala Informacijo o poslovanju gospodarskih družb v Republiki Sloveniji v letu 2003 (AJPES, 2004, str. 3).

Priloga 3: Rezervacije v banki X

V banki X se rezervacije za kreditna in deželna tveganja oblikujejo v skladu s Sklepom Banke Slovenije o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunanjih bilančnih postav bank in hranilnic ter s Sklepom o oblikovanju posebnih rezervacij bank in hranilnic in internimi merili za razvrščanje naložb banke X z upoštevanjem objektivnih kriterijev (čas zamude pri poravnavanju pogodbenih obveznosti) in subjektivnih kriterijev (ocena finančnega položaja kreditojemalca, projekcija finančnega toka in vrsta zavarovanja naložbe).

Tabela 1: Stopnje rezervacije bank v Sloveniji

Bonitetni razred	A	B	C	D	E
Stopnja rezervacije	1%	10%	25%	50%	100%

Vir: Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic, 2002.

Priloga 4: Kriteriji za razvrstitev terjatev v posamezne bonitetne skupine

Za razvrstitev terjatev veljajo naslednji kriteriji (Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic, 2002):

V bonitetno skupino A se razvrstijo terjatve:

- do Banke Slovenije in Republike Slovenije,
- do dolžnikov za katere banka ne pričakuje težav s plačevanjem obveznosti in ki plačujejo svoje obveznosti do dospelosti oziroma z zamudo do 15 dni,
- zavarovane s prvovrstnim zavarovanjem iz 7. točke sklepa BS,
- do dolžnikov, razvrščenih v bonitetno skupino B, zavarovane z zastavo premoženja, ob pogoju, da je zastavljeno premoženje učinkovito in ustrezno sredstvo sekundarnega poplačila. Terjatve, zavarovane s prvovrstnimi zavarovanji in ustrezno zastavo premoženja se razvrščajo v skupino A do aktiviranja zavarovanja, vendar največ 30 dni po roku za plačilo terjatev.

V bonitetno skupino B se razvrstijo terjatve do dolžnikov:

- za katere banka ocenjuje, da bodo denarni tokovi še zadostovali za redno poravnavanje dospelih obveznosti, toda finančno stanje je trenutno šibko, ne kaže pa, da bi se v bodoče bistveno poslabšalo,
- ki večkrat plačujejo svoje obveznosti z zamudo do 30 dni, občasno tudi z zamudo od 31-90 dni,
- razvrščenih v bonitetno skupino C, ki so zavarovane z zastavo premoženja, ob pogoju, da je zastavljeno premoženje učinkovito in ustrezno sredstvo sekundarnega poplačila. V bonitetno skupino B se razvrščajo do aktiviranja zavarovanja, vendar največ 30 dni po roku za plačilo terjatev.

V bonitetno skupino C se razvrstijo terjatve do dolžnikov:

- za katere banka ocenjuje, da denarni tokovi ne bodo zadostovali za redno poravnavanje dospelih obveznosti,
- ki so izrazito podkapitalizirani,
- ki nimajo zadosti čistih kratkoročnih sredstev v primeru kratkoročnega posojila. Čista kratkoročna sredstva predstavljajo dolgoročno financiranje kratkoročnih sredstev oziroma količino kratkoročnih sredstev, ki ni financirana s kratkoročnimi viri. Izračunamo jih kot razliko med kratkoročnimi sredstvi in viri,
- od katerih banka ne prejema tekočih zadovoljivih informacij ali ustrezne dokumentacije v zvezi s terjatvami, jamstvi in viri za odplačilo terjatev,
- ki večkrat plačujejo svoje obveznosti z zamudo od 31 do 90 dni, občasno tudi z zamudo od 91 do 180 dni,
- razvrščenih v bonitetno skupino D, ki so zavarovane z zastavo premoženja, ob pogoju, da je zastavljeno premoženje učinkovito in ustrezno sredstvo sekundarnega poplačila. V bonitetno skupino C se razvrščajo do aktiviranja zavarovanja, vendar največ 30 dni po roku za plačilo terjatev.

V skupino D se razvrstijo terjatve do dolžnikov:

- za katere obstaja velika verjetnost izgube,
- ki so nelikvidni in nesolventni,

- za katere je bila pri pristojnem sodišču vložena prijava za začetek postopka prisilne poravnave ali stečaja,
- ki so v stečaju,
- ki večkrat plačujejo svoje obveznosti z zamudo od 91 do 181 dni, občasno tudi z zamudo od 181 do 365 dni, vendar banka utemeljeno pričakuje delno pokritje terjatev,
- razvrščenih v bonitetno skupino E, ki so zavarovane z zastavo premoženja, ob pogoju, da je zastavljeno premoženje učinkovito in ustrezno sredstvo sekundarnega poplačila. V bonitetno skupino D se razvrščajo do aktiviranja zavarovanja, vendar največ 30 dni po roku za plačilo terjatev.

V bonitetno skupino E se razvrstijo terjatve do dolžnikov:

- za katere banka ocenjuje, da so nevrtačljive in ne bodo plačane,
- s sporno pravno podlago.

Priloga 5: Izračuni v tabeli 11 na 38. str.

1. Naložbi se obravnavata po Baslu I:

$$\text{Prih} = K \times (\text{RAROC} - i_n) + \text{EL} + \text{str.}$$

$$K_A = K_B = 0,08 = 8\%$$

$$\text{Prih.}_A = 8\% \times (12,5\% - 2,2\%) + 1,14\% = 1,96\% \quad ; \quad \text{EL}_A = 0,3\% \times 45\% = 0,14\%$$

$$\text{Prih.}_B = 8\% \times (12,5\% - 2,2\%) + 5,50\% = 6,32\% \quad ; \quad \text{EL}_B = 10\% \times 45\% = 4,5\%$$

V primeru, da imata naložbi ustrezno zavarovanje, se zmanjša pričakovana izguba. Predpostavil sem, da se LGD zniža na 30%:

$$\text{EL}_A = 0,3\% \times 30\% = 0,09\%$$

$$\text{EL}_B = 10\% \times 30\% = 3\%$$

Potem sta zahtevani marži za tveganje enaki:

$$\text{Prih.}_A = 8\% \times (12,5\% - 2,2\%) + 1,09\% = 1,82\%$$

$$\text{Prih.}_B = 8\% \times (12,5\% - 2,2\%) + 4,00\% = 6,31\%$$

2. Naložbi se obravnavata po Baslu II kot izpostavljenosti do podjetji (International Convergence..., 2004, str. 60):

$$\text{Kapitalska zahteva } (K_{A,B}) = [\text{LGD}_{A,B} \times N [(1 - R)^{-0.5} \times G(\text{PD}_{A,B}) + (R_{A,B} / (1 - R_{A,B}))^{0.5} \times G(0.999)] - \text{PD}_{A,B} \times \text{LGD}_{A,B}] \times (1 - 1.5 \times b_{A,B})^{-1} \times (1 + (M - 2.5) \times b_{A,B})$$

$$\text{Faktor občutljivosti za } M (b_{A,B}) = (0.11852 - 0.05478 \times \ln(\text{PD}_{A,B}))^2$$

$$\text{Korelacija } (R_{A,B}) = 0.12 \times (1 - \text{EXP}(-50 \times \text{PD}_{A,B})) / (1 - \text{EXP}(-50)) + 0.24 \times [1 - (1 - \text{EXP}(-50 \times \text{PD}_{A,B})) / (1 - \text{EXP}(-50))] - 0.04 \times (1 - (S-5)/45)$$

$$K_A = 0,0343 = 3,43\%$$

$$K_B = 0,11721 = 11,72\%$$

$$\text{Prih.}_A = 3,43\% \times (12,5\% - 2,2\%) + 1,14\% = 1,48\% \quad ; \quad \text{EL}_A = 0,3\% \times 45\% = 0,14\%$$

$$\text{Prih.}_B = 11,72\% \times (12,5\% - 2,2\%) + 5,50\% = 6,69\% \quad ; \quad \text{EL}_B = 10\% \times 45\% = 4,5\%$$

V primeru, da imata naložbi ustrezno zavarovanje, se zmanjša pričakovana izguba. Predpostavil sem, da se LGD zniža na 30%:

$$\text{EL}_A = 0,3\% \times 30\% = 0,09\%$$

$$EL_B = 10\% \times 30\% = 3\%$$

$$K_A = 0,02288 = 2,29\%$$

$$K_B = 0,07814 = 7,81\%$$

$$\text{Prih.}_A = 2,29\% \times (12,5\% - 2,2\%) + 1,09\% = 1,32\%$$

$$\text{Prih.}_B = 7,81\% \times (12,5\% - 2,2\%) + 4,00\% = 4,80\%$$

3. Naložbi se obravnavata po Baslu II kot izpostavljenosti do malih dolžnikov (International Convergence..., 2004, str. 70):

$$K_{A,B} = LGD_{A,B} \times N[(1 - R)^{-0.5} \times G(PD_{A,B}) + (R_{A,B} / (1 - R_{A,B}))^{0.5} \times G(0.999)] - PD_{A,B} \times LGD_{A,B}$$

$$\text{Korelacija } (R_{A,B}) = 0.03 \times (1 - \text{EXP}(-35 \times PD_{A,B})) / (1 - \text{EXP}(-35)) + 0.16 \times [1 - (1 - \text{EXP}(-35 \times PD_{A,B})) / (1 - \text{EXP}(-35))]$$

$$K_A = 0,01904 = 1,90\%$$

$$K_B = 0,06043 = 6,04\%$$

$$\text{Prih.}_A = 1,90\% \times (12,5\% - 2,2\%) + 1,14\% = 1,33\%$$

$$\text{Prih.}_B = 6,04\% \times (12,5\% - 2,2\%) + 5,50\% = 6,12\%$$

V primeru, da imata naložbi ustrezno zavarovanje, se zmanjša pričakovana izguba. Predpostavljam, da se LGD zniža na 30%:

$$EL_A = 0,3\% \times 30\% = 0,09\%$$

$$EL_B = 10\% \times 30\% = 3\%$$

$$K_A = 0,01269 = 1,27\%$$

$$K_B = 0,04029 = 4,03\%$$

Potem sta zahtevani marži za tveganje enaki:

$$\text{Prih.}_A = 1,27\% \times (12,5\% - 2,2\%) + 1,09\% = 1,22\%$$

$$\text{Prih.}_B = 4,03\% \times (12,5\% - 2,2\%) + 4,00\% = 4,41\%$$